



T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**KIBRIS MUHASSILI ABDÜLBAKİ AĞA'NIN MUHASEBE
DEFTERİNİN İNCELENMESİ (1776/7-1784/5)**

Yüksek Lisans Tezi

Sema BÜYÜKYABAT

Çorum - 2024

**KIBRIS MUHASSILI ABDÜLBAKİ AĞA'NIN MUHASEBE DEFTERİNİN
İNCELENMESİ (1776/7-1784/5)**

Sema BÜYÜKYABAT

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali BOZKUŞ

Çorum 2024

KABUL ONAY SAYFASI

Sema BÜYÜKYABAT tarafından hazırlanan “Kıbrıs Muhassılı Abdülbaki Ağa’nın Muhasebe Defterinin İncelenmesi (1776/7-1784/5)” adlı tez çalışması 24/06/2024 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Demiryürek (Jüri Başkanı)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Bozkuş (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Hümeysra Karabıyık

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve sayılı kararı ile Sema BÜYÜKYABAT’ın Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

(İmza)

Prof. Dr. Osman Çubuk

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

Sema BÜYÜKYABAT

KIBRIS MUHASSILI ABDÜLBAKİ AĞA’NIN MUHASEBE DEFTERİNİN İNCELENMESİ
(1776/7-1784/5)

Sema BÜYÜKYABAT

ORCID:0000-0001-9716-2441

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Mayıs 2024

ÖZET

Kıbrıs Adası, Akdeniz’de bulunduğu konum itibarıyla siyasi, ticari ve ekonomik açıdan önemli bir noktadadır. Osmanlı Devleti 1571 yılında Kıbrıs Adası’nı fethetmiştir. Daha sonra Ada’da Osmanlı idari sistemi oluşturulmuştur. Ada’nın yönetiminde “muhassıl” olarak adlandırılan kişiler önemli rol oynamıştır. Muhassıl Abdülbaki Ağa da bunların en önemlilerinden birisidir. Kıbrıs’ın sadaret hası olarak yönetildiği dönemin son muhassıdır. Eski bir yeniçeri ağası iken muhassıl olan Abdülbaki Ağa, ticaretle de uğraşmıştır. On yıla yakın muhassıllık yapan Abdülbaki Ağa döneminde oldukça renkli, heyecanlı olaylar yaşanmıştır. M.1785 (H.1199/1200) yılında hakkındaki şikayetler sebebiyle Yafa’ya sürgüne gönderilmiş ve orada vefat etmiştir.

Bu çalışmada Abdülbaki Ağa’nın Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bab-ı Defteri Başmuhasebe Kalemi Defterleri’nde yer alan M.1780-1781/1782 (H.1194-1196) tarihli müfredat defterindeki bilgiler, mali kayıtlar incelenmiştir. Kıbrıs’ın idaresini ve gelirlerini iltizam yoluyla elinde bulunduran Abdülbaki Ağa gelir ve giderleri ayrıntılı şekilde defterde belirtmiştir. Kıbrıs has iltizamı, Kıbrıs cizyesi, bedel-i nüzul malı, mizan-ı harir mukataası, Boğaz gümrüğü iltizamı, Trabzon gümrüğü iltizamı vs. için belirlenen bedellerin yanı sıra caize, mübaşiriye, kalemiyye, avaid, hediye ve döşeme parası vs. adı altında pek çok ödeme yapmak zorunda kalmıştır. Bu ödemelerin yapıldığı kişilerin makam ve mevkileri de oldukça fazladır. Ayrıca muhassılla sarraflar arasındaki ilişki, muhassıl ile gayrimüslim halkın liderleri arasında yaşanan çıkar

atışmalarının önemli sonuçları olmuştur. Bu giderlerin karşılanması için halktan fazla vergi alınması, baskı yapılması gibi sebeplerle muhassıl birçok defa İstanbul'a şikayet edilmiştir. Kıbrıs cizyesi malından ödeme yapılan yerler arasında bulunan Aklıman Kalesi'ndeki askerlerin maaşları ile ilgili de sorunlar yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve askeri durumlar Kıbrıs Adası'nın gelirlerini de etkilemiş, savaş dönemlerinde gelirler azalmış, giderler ise çoğalmıştır. Bu dengeyi sağlamaya çalışan muhassıl ise bu durum karşısında çok da başarılı olamamış ve topladığı gelirleri tam anlamıyla hazineye ulaştıramamıştır.

Anahtar Kavramlar: Osmanlı, Kıbrıs, Muhassıl, Abdülbaki Ağa.

Bilim Kodu:116114



**AN EXAMINATION OF THE ACCOUNTING BOOK OF ABDÜLBAKİ AĞA, THE MUHASSİL OF
CYPRUS (1776/7-1784/5)**

Sema BÜYÜKYABAT

ORCID:0000-0001-9716-2441

HİTİT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science Thesis

May 2024

ABSTRACT

The island of Cyprus, due to its location in the Mediterranean, holds significant political, commercial, and economic importance. The Ottoman Empire conquered the island of Cyprus in 1571 and subsequently established its administrative system there. Individuals referred to as "muhassıl" played important roles in the administration of the island. One of the most prominent figures among them was Muhassıl Abdülbaki Ağa, who served as the last muhassıl during the period when Cyprus was governed as a grand vizier domain. Abdülbaki Ağa, a former Janissary commander, engaged in trade alongside his administrative duties as muhassıl. During his nearly ten-year tenure as muhassıl, there were colorful and exciting events on the island. In 1785, (H.1199/1200) due to complaints against him, Abdülbaki Ağa was exiled to Jaffa, where he later passed away.

In this study, information from the revenue records of the A.D. 1780-1781/1782 (H.1194-1196) fiscal ledger of the Head Accounting Office of the Prime Ministry Ottoman Archives, related to Abdülbaki Ağa's administration of Cyprus, has been examined. Abdülbaki Ağa, who held the revenue collection rights of Cyprus through tax farming (iltizam), meticulously documented the income and expenditures in the ledger. Apart from the predetermined amounts for Cyprus tax farming, Cyprus poll tax, land revenue, silk weighing fee, Bosphorus customs tax farming, Trabzon customs tax farming, etc., Abdülbaki Ağa had to make numerous payments under various headings such as "caize" (an additional

tax), "mübaşiriye" (customs officer salaries), "kalemiyye" (scribes' salaries), "avaid" (incidental expenses), "hediye" (gifts), and "döşemeparası" (carriage fees). The recipients of these payments held various positions and titles. Furthermore, the relationship between the muhassıl and the moneychangers (sarraf) as well as the conflicts of interest between the muhassıl and the leaders of the non-Muslim population had significant consequences. The muhassıl was frequently complained about in Istanbul due to issues such as excessive taxation and oppression in order to cover these expenses. Problems also arose regarding the salaries of soldiers stationed at Akliman Castle, which was among the places paid from Cyprus poll tax revenue. The political, economic, and military circumstances of the Ottoman Empire also affected the revenues of Cyprus; during times of war, revenues decreased while expenditures increased. Despite efforts by the muhassıl to balance these dynamics, he was not entirely successful in delivering the collected revenues to the treasury.

Key Terms: Ottoman, Cyprus, Muhassıl, Abdalbaki Aga.

Science Code: :116114

TEŞEKKÜR

Öncelikle Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne başladığım ilk günden beri bana karşı gösterdikleri yakın ilgiden dolayı bütün hocalarıma çok teşekkür ederim. Özellikle Osmanlıca'yı öğrenip sevmemde büyük katkısı olan Hümeysra KARABIYIK hocama, ders vakitleri dışında zaman ayırarak Osmanlıcamı ilerletmemi, geliştirmemi sağlayan Gökhan KAYA ve Mehmet Ali BOZKUŞ hocama çok teşekkür eder, minnetlerimi sunarım. Bu çalışmanın başından beri konunun tespit edilip araştırmanın yapılmasında, belgelerin okunup yorumlanmasında her türlü yardımını ve desteğini esirgemeyen kıymetli hocam Mehmet DEMİRYÜREK'e çok teşekkür ederim. Onun gayreti olmasaydı bu çalışmayı tamamlayamazdım. Her ihtiyaç duyduğumda yaptığı rehberlik, gösterdiği sonsuz sabır ve hoşgörüsü için minnet ve saygılarımı sunarım. Ayrıca bu süreçte maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen sevgili eşime ve çocuklarıma çok teşekkür ederim.

Sema BÜYÜKYABAT

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KIBRIS ADASI'NIN FETHİ

1.1. Kıbrıs Adası'nın Fetih Sebepleri.....	5
1.2. Kıbrıs'ta Osmanlı İdaresinin Kurulması.....	6
1.2.1. Muhassıl'ın tanımı ve görevleri.....	8
1.2.2. 18. Yüzyılda Kıbrıs Adası'nda muhassıllık	9

2. BÖLÜM

KIBRIS MUHASSILI EL-HAC ABDÜLBAKİ AĞA

2.1. El-Hac Abdülbaki Ağa.....	11
2.2. El-Hac Abdülbaki Ağa'nın Müfredat Defteri.....	18
2.3. M.1780 (H.1194) Senesi Kıbrıs Has-ı İltizam Bedeli ve Kıbrıs Caizesi.....	22
2.4. M.1780/1781 (H.1195) Senesine Mahsuben Kıbrıs Muhassıllığı Verildiğinde Eskiden Beri Bazı Yerlere Verilen Masraflar	23
2.5. Kıbrıs Muhassılı Abdülbaki Ağa'dan Badel Hesap Gerek Baki Kalan Gerek Parça Parça Gerek Nakden ve Gerek Polîçe Tarikiyle Gelen Meblağ.....	31
2.6. M.1781/1782 (H.1196) Senesi Kıbrıs Muhassılı Abdülbaki Ağa'dan Tahsil Edilen Gelirler.....	33

2.7. M.1781/1782 (H.1196) Senesi Abdülbaki Ağa'nın Kıbrıs Muhassıllığı, Cizye, Avarız ve Mizan-ı Harır Mukataası Bedel-i İltizamı ve Diğer İşler İçin Yaptığı Masraflar	35
2.8. M.1780, (H.1194) M.1780-1781 (H.1195) ve M.1781-1782 (H.1196) Seneleri Gelir ve Giderlerinin Karşılaştırılması	37

3. BÖLÜM

KIBRIS CİZYESİ, BEDEL-İ NÜZUL MALI VE AKLİMAN KALESİ

3.1. Kıbrıs Cizyesi	39
3.2. Kıbrıs Bedel-i Nüzul Malı	40
3.3. Aklıman Kalesi ve Kıbrıs İlişkisi	40
SONUÇ/ DEĞERLENDİRME	44
KAYNAKÇA	47
EKLER	51
EK-1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi	52
EK-2. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi	53

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 2.1. Abdülbaki Ağa'nın M.1780/1781-/1782 (H.1195-1196) senesinde reaya vekillerinden çeşitli yerlere ödeme yapmak için aldığı para	12
Tablo 2.2. M.1780 (H.1194) senesi için Abdülbaki Ağa'dan poliçe ve nakit olarak gelen gelirler	18
Tablo 2.3. Abdülbaki Ağa'dan M.1780 (H.1194) senesine ait poliçe ile gelen miktar	20
Tablo 2.4. M.1780 (H.1194) senesine ait Abdülbaki Ağa'nın yaptığı yekûn masraflar	20
Tablo 2.5. Mizan	21
Tablo 2.6. Kıbrıs caizesine yapılan zamlar	22
Tablo 2.7. Kıbrıs muhassıllığı ibka olunduğunda ödeme yapılan yerler	23
Tablo 2.8. Caize-i has-ı Kıbrıs için yapılan ödemeler	26
Tablo 2.9. Mîzân-ı harîr-i Kıbrıs mukataası (İpek kapanı) için yapılan ödemeler	26
Tablo 2.10. Cizye ve hediye baha için yapılan ödemeler	27
Tablo 2.11. Mal-ı has-ı Kıbrıs için yapılan ödemeler	27
Tablo 2.12. Diğer masraflar	28
Tablo 2.13. Abdülbaki Ağa'dan M 1780/1781 (H.1195) senesi için gelen gelirler	31
Tablo 2.14. Mizan (Defteri).....	33
Tablo 2.15. Kıbrıs muhassılı Abdülbaki Ağa'dan nakden ve poliçe ile gelen gelirler	33
Tablo 2.16. Abdülbaki Ağa'nın doksan altı senesi Muharrem yaptığı masraflar	35
Tablo 2.17. Mizan (Defteri).....	37
Tablo 2.18. M.1780, (H.1194) M.1780-1781 (H.1195) ve M.1781-1782 (H.1196) seneleri gelir ve giderleri.....	38
Tablo 2.19. M.1780, (H.1194) M.1780-1781 (H.1195) ve M.1781-1782 (H.1196) sarraf güzeştesine verilen.....	38
Tablo 2.20. M.1780, (H.1194) M.1780-1781 (H.1195) ve M.1781-1782 (H.1196) seneleri mal-ı has-ı Kıbrıs, Kıbrıs caizesi, cizye ve avarız masrafları, mizan-ı harir mukataası bedel-iltizamı.....	38

Tablo 3.1. M.1780-1781(H.1195) senesi Kıbrıs cizyesi **39**

Tablo 3.2. M.1727/1728 (H.1140) ile M.1749-1750 (H.1163) tarihleri arasında Kıbrıs Adası'ndaki cizye evrakları..... **40**



KISALTMALAR

agb	Adı geçen bildiri
age	Adı geçen eser
agl	Adı geçen lugat
agm	Adı geçen makale
C	Cilt
D. BŞM. d.	Başmuhasebe Kalemi Defterleri
H	Hicri
Haz.	Hazırlayan
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KŞS	Kıbrıs Şer'ıye Sicilleri
M	Miladi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TC	Türkiye Cumhuriyeti
S	Sayı
s	Sayfa
ö	Ölümü
vs.	ve saire

GİRİŞ

Kıbrıs Adası, Doğu Akdeniz’de bulunduğu yer itibarıyla antik çağlardan beri birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Mikenler, Fenikeliler, Asurlular, Eski Mısırlılar, Persliler, Makedonyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Müslüman Araplar, Lüzinyanlar, Cenevizliler, Venedikliler ve Osmanlı İmparatorluğu. Ada, ticaret yollarının kesiştiği önemli bir noktada bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu, Akdeniz’e tam olarak hakim olabilmek için Kıbrıs’ı topraklarına katması gerektiğinin farkına varmıştır. Ayrıca hem ticaret gemilerinin hem de hacıların güvenliğini sağlamak için de Kıbrıs’ın fethedilmesi zorunlu olmuştur. Ada’da M.1489 (H.894/895)’dan beri hakim olan Venedikliler korsanlara destek vermiş, Osmanlı İmparatorluğu ile M.1540 (H.946/947) yılında yaptıkları barış antlaşmasına rağmen Maltalı ve Venedikli korsanların saldırılarına müsaade etmişlerdir.

II. Selim’in emri ile M.1568 (H.975/976)’de başlayan fetih hazırlıkları M.1569 (H.977) yılında da devam etmiştir. Altıncı vezir Lala Mustafa Paşa komutasında yapılan Kıbrıs seferiyle 2 Temmuz 1570 (H.28 Muharrem 978)’de Limasol, 3 Temmuz 1570 (H.29 Muharrem 978)’de Tuzla, 9 Temmuz 1570, (H.5 Safer 978)’de Girne ve 9 Eylül 1570 (H.8 Rebiülahir 978)’de Lefkoşe, 1 Ağustos 1571 (H.9 Rebiülevvel 979)’de Magosa¹ fethedilmiştir. Fethin tamamlanmasından hemen sonra bir emin ve katibin idaresinde Kıbrıs Adası’nın gelir getiren kaynakları ve nüfusu ayrıntılı bir şekilde “Defter-i Mufassal Kıbrıs” adlı deftere yazılmıştır. (Bu defter günümüzde Tapu ve Kadastro Arşivi’nde 63 numarada bulunmaktadır).² Yapılan tahrirden sonra Kıbrıs’ta tımar sistemi uygulanmamış bütün arazi padişah hası olarak kabul edilmiştir.³ 9 Eylül 1570’te Lefkoşa’nın fethini müteakiben Kıbrıs beylerbeyliği oluşturulmuştur. Avlonya sancak beyi Muzaffer Paşa beylerbeyi olarak görevlendirilmiştir. Kadı olarak Kamil Efendi, müftülüğe Ekmel Efendi, defterdar olarak da Mehmet Efendi vazifelendirilmiştir. Eyalet teşkilatının bir gereği olarak Ada’da “defter emini” ve “tımar tezkireciliği” oluşturulmuştur. Kıbrıs’ta sekiz sancaktan oluşan idari bir yapı kurulmuştur. Ada’nın önemine binaen Baf, Magosa, Girne sancaklarına ek olarak Anadolu’dan Alaiye, Tarsus, İçel, Sis ve Trablusşam da Ada’ya bağlanmıştır.

M.1570-1670 (H.978-1080) yılları arası yaklaşık yüzyıl bu şekilde idare edilen Kıbrıs, Girit’in fethedilmesi, ticaretin azalması ve Ada’dan yapılan göçler neticesinde eski önemini kaybetmiştir. Yıllık ödemesi gereken beylerbeyliği ücretini karşılayamadığı için piskoposluğun başvurusu ile statüsü değiştirilerek “kaptan-ı derya”nın idaresine bırakılmış ve Cezayir Bahr-i Sefid eyaletine bağlanmıştır. Ada, kaptan-ı deryanın atadığı mütesellim vasıtasıyla yönetilmiştir. Ancak vergi toplama ayrıcalığını ele geçiren ağaların aralarındaki

¹ Magosa’nın fetih tarihini Cengiz Orhonlu 6 Ağustos 1571 olarak verir. Orhonlu, “Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)”, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969), Ankara 1971, s.91.

² M. Akif Erdoğan, *Kıbrıs’ta Osmanlılar*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşe- Kıbrıs 2008, s.16.

³ Mehmet Demiryürek, “1 Numaralı Kıbrıs Mukataa Defterine Göre Kıbrıs’ta Mukataa Uygulaması (Mesarya Kazası), *Tarih’te Kıbrıs I*, İstanbul 2017, s.143.

çekişmeler ve isyanlar sebebiyle yeniden idari bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. M.1703 (H.1114/1115) yılında doğrudan veziriazama “has” olarak verilmiş ve onun namına muhassıl tarafından yönetilmiştir. Daha sonra muhassılın siyasi ve askeri yetkileri yanında vergi toplama vazifesi de eklenmiş, görev alanı genişletilmiştir. M.1745-1748 (H.1157/1158-1160/1162) yılları arası kısa bir dönem bağımsız bir eyalet olarak idare edilen Kıbrıs, tekrar veziriazamın hası şeklinde yönetilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde bulunduğu siyasi ortam, bu dönemde yapılan Osmanlı – Rus savaşı sonucu yaşanan ekonomik sıkıntılar M.1785 (H.1199/1200) yılında Kıbrıs’ın idari şeklini bir kez daha değiştirmek zorunda bırakmıştır. Ada doğrudan merkeze bağlı bir muhassıl tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bu durum M.1839 (H.1254/1255) yılına kadar devam etmiştir.⁴

Bu çalışma 18. yüzyıl sonlarında Kıbrıs’ta yaşanan idari değişiklik (sadrazam haslığından bağımsız muhassıllığa geçiş) döneminde Kıbrıs’ta muhassıl olarak görev yapan El-Hac Abdülbaki Ağa dönemine ait bir muhasebe kaydını konu almaktadır. Arşiv belgelerine dayanılarak hazırlanan çalışmada, 18. Yüzyıl sonlarında M.1776-1777/1784-1785 (H.1190-1199) Kıbrıs’ta muhassıl olarak görev yapmış El- Hac Abdülbaki Ağa’nın⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Başmuhasebe Kalemî Defterleri arasında yer alan “müfredat defteri”nin incelenmesi sonucu elde edilen bilgiler değerlendirilmiştir. Söz konusu defter, arşivde BOA, D. BŞM.d fon koduyla 04877 numaralı olarak kaydedilmiştir. Defterin ebatları 16 cm.- 43cm’dir. Toplam sayfa sayısı 28’dir. Defterin 8. sayfası boş bırakılmıştır. 16. ve 17. sayfalar bulunmamaktadır. 18. ve 20. sayfalar da boştur. 19. sayfaya kadar sayfa numaraları üst tarafta sağdan sola doğru verilmişken bu sayfadan itibaren numaralar sayfa altında verilmiş olup numaralandırma soldan sağa doğru yapılmıştır. Defterde tam ve eksiksiz olarak yer alan bilgiler şu şekilde sıralanmıştır:

- M.1780 (H.1194) senesi Abdülbaki Ağa’dan police ile gelen paralar,
- M.1780 (H.1194) senesi Kıbrıs hası, Kıbrıs caizesi,
- M.1781(H.1195) senesi için Kıbrıs muhassıllığı verildiğinde bazı mahallere verilen masraflar,
- M.1780-1781(H.1195) senesi Kıbrıs cizye ve avarızı için yapılan masraflar,
- M.1781/1782 (H.1196) senesi Abdülbaki Ağa’dan gelen paralar,
- M.1781/1782 (H.1196) senesi Kıbrıs cizyesi için yapılan masraflar,
- M.1781/1782 (H.1196) senesi Kıbrıs muhassıllığı verildiğinde bazı mahallere verilen paralar,
- M.1781/1782 (H.1196) senesi için Abdülbaki Ağa’dan nakit ve police ile gelen gelirler,

⁴ Kemal Çiçek, “Kıbrıs”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2002, Cilt:25, s.374-380.

⁵ Mehmet Demiryürek, “Kıbrıs Şeyh-i Şeb’ası Cafer Bin Abdürrahim’in Not Defteri (XIII. Yüzyıl Sonları XIX. Yüzyıl Başları)”, 8. *Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Cilt: 1, 25-27 Nisan 2012.

- M. 1780 (H.1194) senesi hesabı görüldükten sonra yapılan masraflar,

-M.1780 (H.11949 senesi Kıbrıs cizyesi için verilen paralar.

Bu çalışmanın amacı, Kıbrıs'ta uzun yıllar muhassıllık vazifesini yapmış olan Abdülbaki Ağa'nın müfredat defterinde yer alan bilgiler dahilinde muhassıllık kurumuna farklı bir pencereden yaklaşım olayları muhassılın açısından inceleyerek gelir ve giderleri ayrıntılarıyla ortaya koymaktır. Abdülbaki Ağa özelinde 18. Yüzyılın sonlarında bir muhassılın yükümlülüğünde bulunan çok çeşitli gelir ve giderlerin incelenmesiyle dönemin ekonomik ve sosyal durumu hakkında bazı sonuçlara ulaşmak da hedeflenmiştir. Abdülbaki Ağa'nın dönemi hem oldukça uzun hem de farklı olayların yaşandığı bir zaman dilimi olmuştur. Ayrıca sadaret hasılığının son muhassıdır. Hakkında pek çok belge bulunmaktadır.⁶ Bu çalışmada Abdülbaki Ağa döneminin M.1780-1782 (H.1194-1196) yılları arasındaki müfredat defteri kayıtları ayrıntılı olarak incelenip, farklı bir açıdan, muhassılın gözünden, değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Kıbrıs'ta Osmanlı idaresinin kurulması, muhassıllık müessesesi, Kıbrıs'ta görev yapan muhassıllarla ilgili çalışmalar elbette yapılmıştır. Özellikle 18. Yüzyıl için Nuri Çevikel'in "Kıbrıs Eyaleti, Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800)", "Kıbrıs: Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası, 1570-1878", Fatih Erdem'in "18. Yüzyıl Osmanlı Kıbrıs'ında Muhassıllık İdaresi (H.1130-1199/M.1718-1785)", Güven Dinç'in "Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs (1800-1839) isimli çalışmaları bulunmaktadır. Çevikel, Kıbrıs Eyaleti isimli çalışmasında Abdülbaki Ağa hakkında yapılan şikayetleri konu alan belgeleri kullanmıştır. Erdem ise Abdülbaki Ağa'nın göreve gelmesi, askeri ve tımarla ilgili düzenlenmiş birkaç belgeyi kullanmıştır. Kıbrıs'ta görev yapan muhassıllar arasında gerek görev süresinin uzunluğu gerek hakkında yapılan şikayetler gibi birçok konuda arşivde belgeler bulunan Abdülbaki Ağa'nın görev süresi N. Çevikel ve F. Erdem'de yanlış yazılmıştır. Ayrıca Hicri tarihlerin miladi tarihe çevrilmesinde de hatalar yapılmıştır.⁷ Bu hatalar M. Demiryürek tarafından hazırlanan "Kıbrıs Şeyh-i Şeb'ası Cafer bin Abdürrahim'in Not Defteri (XVIII. Yüzyıl Sonları-XIX. Yüzyıl Başları)" çalışmasında düzeltilmiştir. Yapılan bu çalışmalarda konu daha genel olarak ele alınmıştır. Abdülbaki Ağa dönemi hakkında bazı bilgi ve belgelere yer verilmişse de yukarıda ifade ettiğimiz dönemle ilgili ayrıntılı bilgi yer almamaktadır. Bir muhassıla ait müfredat defterinde bulunan bilgilerin tek tek yazılıp değerlendirildiği bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışma bu özelliği ile orijinaldir. Defterin yorumlanmasında kullanılan tablolarda kelimeler Osmanlıca orijinaline uygun olarak yazılmıştır.

Çalışmada öncelikle Osmanlı Arşivi'nde bulunan Abdülbaki Ağa'ya ait belgeler tespit edilmiştir. Transkripsiyonu yapılan belgeler değerlendirilerek konu ve dönemle ilgili olan bölümler incelenmiştir. Kavramsal çerçeve, Kıbrıs'ın fethi sonrası Ada'da Osmanlı idaresinin kurulması, ilerleyen zaman içinde Ada'nın yönetiminde ortaya çıkan değişiklikler, Muhassıl kelimesinin

⁶ Fatih Erdem, "18. Yüzyıl Osmanlı Kıbrıs'ında Muhassıllık İdaresi (H.1130-1199/M. 1718-1785)", Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2021, s.4.

⁷ M. Demiryürek, agb, s.248.

anlamı ve Muhassıl Abdülbaki Ağa'nın Kıbrıs'taki mali faaliyetlerinin incelenmesi şeklinde oluşturulmuştur.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kıbrıs'ın fethini gerektiren sebepler, fethin nasıl yapıldığı kısaca anlatılmıştır. Daha sonra Osmanlı idaresinin kurulması, muhassıl ve muhassıllık kavramları açıklanmıştır. İkinci bölümde ise muhassıl Abdülbaki Ağa'ya ait olan müfredat defteri incelenmiştir. Defterde bulunan bilgiler sınıflandırılarak tablolar halinde yazılmış, tablo içinde yer alan bilgilere dair kısa açıklama ve değerlendirmeler yapılmıştır. nc bölümde Kıbrıs cizyesi, bedel-i nüzul malı ve Aklıman kalesi ile ilgili bilgiler incelenerek çalışma tamamlanmıştır.

Çalışmanın ana kaynağı birinci el kaynak dediğimiz Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan Abdülbaki Ağa'ya ait olan müfredat defteri ve diğer arşiv belgeleridir. Bunların yanı sıra Kıbrıs şer'iye Sicili'nden de faydalanılmıştır. İkinci el kaynaklardan ise Kıbrıs'la ilgili yazılmış pek çok eserden faydalanılmıştır. Ayrıca TDV İşlam Ansiklopedisi, Osmanlıca-Türkçe lugatlar ve internet kaynaklarına da başvurulmuştur.

1. BÖLÜM

KIBRIS ADASI'NIN FETHİ

1.1. Kıbrıs Adası'nın Fetih Sebepleri

Kanuni Sultan Süleyman (1520 – 1566) döneminde Osmanlı İmparatorluğu Akdeniz'in büyük bir kısmına hâkim olmuştur. Sahip olduğu güçlü donanma sayesinde Akdeniz'i adeta bir Türk gölü haline getirmiştir. Ancak Venediklilerin elinde bulunan Kıbrıs Adası bu durumu bozmaktadır. Üstelik Venedikliler Osmanlı İmparatorluğu ile yapmış oldukları anlaşmaya rağmen Latin korsanların saldırılarına müsaade etmektedirler. Ayrıca vermeleri gereken vergiyi de düzenli olarak ödememektedirler. Doğu Akdeniz'de sahip olduğu coğrafi konum sebebiyle ticaret ve hac yollarının güvenliğinde önemli bir yerde bulunan Kıbrıs'ın fethedilmesi gerekmektedir. II. Selim⁸ 1566'da tahta çıktığında böylesine önemli bir yerin alınması için hazırlıklara başlamıştır. Ayrıca Ada daha öncesinde bir İslam toprağı iken Hristiyanlarca ele geçirilmiştir. Yönetimi ellerinde bulunduran kişiler Müslümanlara zarar vermektedirler. Bu sebepler de göz önünde bulundurularak Ebussuud Efendi Kıbrıs Adası'nın fethi için fetva vermiştir. Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa bu sefer için doğru bir zaman olmadığı düşüncesindedir. Zira Osmanlı İmparatorluğu bu seferde yalnız Venediklilerle değil diğer Batılı devletlerle de savaşmak zorunda kalabilir endişesini taşımaktadır. Ancak seferi destekleyenlerin istedikleri olmuştur.⁹

M.1568 (H.975/976) senesinde II. Selim'in emri üzere Kıbrıs'ın fetih hazırlıklarına başlanmıştır. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra İslam hukunun gereğı olarak Venediklilere bir elçi gönderilmiştir. Elçi korsanların yaptıkları saldırıları anlatarak bundan dolayı Ada'nın savaş yapmadan Osmanlı İmparatorluğu'na bırakılması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak bu barışçıl istek Venedikliler tarafından kabul edilmemiştir. Esasen Osmanlı Devleti ile tek başına baş edemeyeceğinin farkında olan Venedikliler Papa aracılığı ile Hristiyanlardan yardım istemişlerdir. Papa'nın çabalarıyla oluşturulan mukaddes ittifaka ait İspanyol Donanması Venediklilere yardım için görevlendirilmiştir. Savaşın kesinleşmesi üzerine Osmanlı Devleti, limanlarında bulunan bütün Venedik gemilerine ve mallarına el koymuştur.¹⁰

II. Selim, sefer için hazırlıkların tamamlanmasını istedikten sonra Lala Mustafa Paşa'yı ordunun başına serdar olarak tayin etmiştir. Üçüncü vezir Piyale Paşa donanma serdarı olarak görevlendirilmiş, Cezayir Beylerbeyi ve kaptan-ı derya Müezzinzade Ali Paşa da Piyale Paşa'nın emrine verilmiştir. Çeşitli kaynaklarda Osmanlı donanmasındaki gemi sayıları farklı farklı yazılmıştır. Selânikî 208, Âlî 300, Kâtip Çelebi 360 sayılarını zikretmiştir. Kara ordusunun sayısı ise 60.000 ile 100.000 arasında belirtilmiştir. Osmanlı ordusu, 2 Temmuz 1570 (H.29

⁸ Kanuni Sultan Süleyman'ın Hürrem Sultan'dan olan oğludur. 30 Mayıs 1524 yılında doğmuştur. 1566-1574 yılları arasında tahtta kalmıştır. Feridun Emecen, "Selim II", *TDV İslam ansiklopedisi* 2009, Cilt:36, s.414-418.

⁹ Mithad Sertoğlu, Kıbrıs'ın Fethi, *Hayat Tarih Mecmuası*, II. cilt, 10. Sayı, İstanbul 1974, s.7-8.

¹⁰ M. Sertoğlu, agm, s.8, 10; Feridun Emecen, "Kıbrıs'ta İlk Osmanlı İdari Yapılanması", *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, Yayına Hazırlayanlar: Ali Ahmetbeyoğlu, Erhan Afyoncu, İstanbul 2001, s.50.

Muharrem 978) tarihinde çok zorlanmadan Limasol'u ele geçirdikten sonra Larnaka'ya yönelmiş ve burayı da alarak savaşın yönetim merkezi olarak belirlemişlerdir. Sonrasında Lefkoşe ve Magosa'nın alınması için çalışmalara başlanmıştır. Lefkoşe'de bulunan yerli halk Venediklilerin idaresinden memnun olmadığı için Türklere karşı olumlu bir tavır sergilemiş, zaman zaman destek olmuşlardır. Kırk beş gün süren kuşatmadan sonra 9 Eylül 1570'de (H.8 Rebiülahir 978) Lefkoşe fethedilmiştir. Surlarının kalınlığıyla ünlü bir yer olan Magos ise uzun süren bir kuşatma sonucu 1 Ağustos 1571(H.9 Rebiülevvel 979) tarihinde ele geçirilebilmiştir. Kale kumandanı yapılan anlaşmaya uymayarak kalede bulunan elli Türk'ü öldürmüş buna mukabil kendisi de idam edilmiştir.¹¹

1.2. Kıbrıs'ta Osmanlı İdaresinin Kurulması

9 Eylül 1570 tarihinde Lefkoşe'nin fethi sonrası Kıbrıs'ta Osmanlı idari teşkilatı kurulması için çalışmalara başlanmıştır. Ada, "eyalet" olarak kabul edilerek beylerbeyliğine Avlonya sancak beyi Muzaffer Paşa tayin edilmiştir. Ancak Kıbrıs Adası büyüklük bakımından beylerbeylik olmaya yeterli olmayacağı için önce merkeze bağlanmıştır. Anadolu'dan bazı sancaklar da Kıbrıs'a bağlanmıştır. 1 Ağustos 1571'de Magosa'nın fethi ile Kıbrıs tamamen ele geçirildikten sonra Kıbrıs beylerbeyliğine Sinan Paşa getirilmiştir. Diğer sancakları olan Baf, Magosa ve Girne'ye de ayrı ayrı sancak beyi görevlendirilmiştir. Lefkoşe'ye paşa sancağı denilmiştir. Kıbrıs Adası'nın Doğu Akdeniz'de çok önemli bir konumda olması sebebiyle Ada'yı güçlendirmek, kendi kendine yeterli duruma getirmek amacıyla Anadolu'dan Kıbrıs'a bağlanan sancaklar: Alaiye, Tarsus, İçel, Sis ve Trablusşam'dır. M.1573 (H.980/981) yılında tahsilatın zor olması sebebiyle Trablusşam tekrar Şam beylerbeyliğine bağlanmıştır.¹²

Kıbrıs'ın fethi sonrası Türk nüfusunu artırmak ve imar çalışmaları yapmak için de Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden sürgünler yapılmıştır. Bu bölgeler: Karaman, Darende, Niğde, Konya, Kayseri, İçel, Bozuk, Alaiye, Manavgat, Zülkadriye, Teke'dir.¹³ Fetihten hemen sonra Ada'da yaşayan halka iyi davranılması, kalplerinin kazanılması, savaş sebebiyle yaşanan zararlardan dolayı adaletle davranılarak refah ve güvenin sağlanması için II. Selim fermanlar göndermiştir. Bunların yerine getirilmesi için nüfus ve arazi tahriri yapılmıştır. Ada savaşla alındığı için bütün araziler devletin yani hükümdarın malıdır. Hristiyan halkın kendi kullandıkları ev, bahçe gibi mülkler ise şahsi mal olarak kabul edilmiştir. Devletin belirlediği vergi miktarını hükümdarın atadığı kişilere ödemek şartıyla Hristiyan ahali arazileri kullanma hakkına sahip olmuştur.¹⁴

Kıbrıs beylerbeyi, yıllık geliri 5000 akçeye kadar olan tımarları kendisi dağıtma hakkına sahiptir. Geliri 5000 akçe ve daha fazla olan tımarlar ile ilgili ise İstanbul'a isim önerirdi. Onun

¹¹ İdris Bostan, "Kıbrıs Seferi Günlüğü ve Osmanlı Donanması Sefer Güzergâhı", Düünden Bugüne Kıbrıs Meselesi (haz. Ali Ahmetbeyoğlu – Erhan Afyoncu), İstanbul 2001, s. 18-19.

¹² Recep Dündar, *Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)*, Doktora tezi, Malatya 1998, s.85-86.

¹³ Fikret Alasya, "Osmanlı Türkleri İdaresinde Kıbrıs 1571-1878", *Tarih Semineri Dergisi*, İstanbul 1937, s.96.

¹⁴ Alasya, agm, s.105-106.

önerisine göre Divan-ı Hümayun tarafından tımarın verileceği kişiler ile ilgili karar alınıp Kıbrıs beylerbeyine iletilirdi. Paşa sancağı olan Lefkoşe’de bulunan Kıbrıs Divanı’nda meseleler görüşülerek İstanbul’a iletilirdi. Divanda: Tezkereci, divan efendisi, defterdar, defter emini, defter kethüdası, ruznameci ve divan çavuşları yer alırdı. Bunlar dışında mali işlerin kontrolü ile görevli “molla” isimli baş kadı ve Şeyhülislam’ın tavsiyesiyle kadiasker tarafından atanan “müftü” bulunurdu.¹⁵

Kıbrıs beylerbeyinin yıllık salyanesi 1.100.000 akçe¹⁶ idi. Yıllık belirtilen bu miktar beylerbeyi haslarından karşılanırdı eğer kâfi gelmezse kalan miktar Kıbrıs hazinesinden tamamlanırdı. Oldukça geniş yetkilere sahip olan beylerbeyi “vali” ünvanı ile anılırdı. M.1571 (H.978/979)senesinden M.1640 (H.1049/1050) senesine kadar Kıbrıs, bir beylerbeyi ve iki sancak beyi tarafından idare edilmiştir. Fakat Ada’da yaşanan kıtlık, göçler sebebiyle nüfusun azalması sonucu beylerbeyi ve sancakbeylerinin yıllıkları ödenememiştir. Halkın yükünü azaltmak amacıyla sancak beylikleri kaldırılarak merkezdeki beylerbeyliğe yıllık ödenme yapılmasına karar verilmiştir. Müslümanların vergilerini beylerbeyinin tayin ettiği kimseler, Hristiyanların vergilerini ise başpiskopos ve dragoman olarak adlandırılan tercüman toplardı.¹⁷

M.1670(H.1680/1681) senesinde Kıbrıs Adası, beylerbeylik statüsü kaldırılarak kaptan-ı deryanın idaresine bırakılmış ve Cezayir Bahr-i Sefid eyaletine bağlanmıştır. İdare kaptan-ı deryanın görevlendirdiği mütesellim tarafından icra edilmiştir. Ancak vergi toplayan ağalar, isyanlar sebebiyle M.1703 (H.1114/1115) senesinde Kıbrıs doğrudan sadrazama has olarak verilmiştir. Ada’nın idaresi de veziriazamın atadığı muhassıla bırakılmıştır. Muhassılın yetkileri artırılmış, vergi toplama görevi de kendisine verilmiştir. M.1745 (H.1157/1158) senesinde ise Kıbrıs bağımsız bir eyalet yapılmıştır. Çok kısa süren bu dönem sonrası tekrar veziriazamın hası olan Kıbrıs Adası’nın idaresi M.1785 (H.1199/1200) senesinde tekrar değişmiş ve veziriazam hası olmaktan çıkarılarak doğrudan merkeze bağlı bir muhassıl tarafından yönetilmiştir. M.1839 (H.1254/1255) Tanzimat Fermanı’na kadar devam eden bu idare şekli, mahalli idarelerde yapılan yenilikler gereğince Kıbrıs’ı Cezayir Bahr-i Sefid eyaletine bağlı bir sancak yaparak yeniden değişmiştir. İdare mutasarrıf olarak adlandırılan kişilere verilmiştir. M.1861 (H.1277/1278) yılında Kıbrıs halkının isteğiyle tekrar İstanbul’a bağlı bir mutasarrıflık olan Ada, M.1868 (H.1284/1285) senesinde Çanakkale’ye bağlanmıştır. Bu defa da merkeze olan uzaklık sebebiyle M.1870 (H.1286/1287) senesinde bağımsız bir mutasarrıflığa dönüştürülen Kıbrıs Adası M.1878 (H.1294/1296) senesinde İngilizlere devredilinceye kadar bu şekilde yönetilmiştir.¹⁸

¹⁵ Nuri Çevikel, *Kıbrıs Akdeniz’de Bir Osmanlı Adası (1570-1878)*, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul 2006, s.77,78.

¹⁶ Akçe: Osmanlı Devleti’nde “para” karşılığı olarak kullanılan gümüş sikke. H. Sahillioğlu, “Akçe” *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 2, İstanbul 1989, s.224-227.

¹⁷ Alasya, agm, s. 98.

¹⁸ Çiçek, “Kıbrıs”, s.375-377.

1.2.1. Muhassıl'ın tanımı ve görevleri

Arapça'da "tahsil edici" manasına gelen muhassıl kelimesinin ilk olarak Anadolu Selçukluları'nda kullanıldığı bilinmektedir. Muhassıl; bir çeşit vergi toplayan, tahsil eden manasında, bir eyaletin ve sancağın vergilerini toplamakla görevli kişileri ifade etmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri Anadolu ve Rumeli'nde cizye,¹⁹ aşar,²⁰ âdet-i ağnam²¹ imdad-ı seferiyye ve hazariyye,²² salariyye,²³ bedel-i nüzul,²⁴ avarız,²⁵ ispence²⁶ gibi vergilerin toplanmasında muhassıllar görevli olmuştur. Muhassılların üstlendikleri vazifeler zaman içinde değişikliklere uğramıştır. Önceleri sadece vergi toplamakla vazifeli iken ileriki dönemlerde idari görevler de almışlardır. Büyük hasların,²⁷ zeametlerin²⁸ vergilerini toplayan muhassıllar Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde taşrada bulundukları bölgelerden seçildikleri için son derece nüfuz sahibi olmuşlardır. XVII. yüzyılda idari yetkileri artan muhassıllar tımar²⁹ ve zeametlerde yapılan değişikliklerin bir sonucu olarak "malikane"³⁰ sisteminin uygulanması ile Anadolu ve Rumeli'de bazı sancakların hem vergilerini toplamış hem de yönetiminden sorumlu olmuşlardır. Anadolu'da; Saruhan, Hüdavendigar, Karesi, Canik sancakları, Halep ve Musul eyaletleri sancakları, Mora, Sakız, Sisam, Girit ve Taşoz adaları bunlar arasında sayılabilir. Muhassıllar görev yerlerine gitmedikleri dönemde onlar adına vekilleri bu işi yapmışlardır. XVIII. yüzyılda muhassıllık görevi daha çok yerli ailelerin elinde

¹⁹ İslam devletindeki gayrimüslim tebanın erkeklerinden alınan baş vergisi. Mehmet Erkal, "Cizye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, Cilt: 8, s.42-45.

²⁰ Toprak ürünlerinden alınan zekat. Mehmet Erkal, "Öşür", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2007, Cilt:34, s.97-100.

²¹ Osmanlı'da küçükbaş hayvanlardan alınan vergi. Feridun Emecen, "Ağnam Resmi" *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, Cilt:1, s.478-479.

²² Osmanlı Devleti'nde XVII. Yüzyıl sonlarından itibaren görülen ve Tanzimat dönemine kadar devam eden mali yükümlülük, Ahmet Tabakoğlu, "İmdadiyye" *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, Cilt:22, s.221-222.

²³ Öşür tahsili sırasında tahsildarların hasat dönemi boyunca kendilerine ve hayvanlarına yem olmak üzere köylülerden topladıkları ek vergi. Ali Rıza Gökbuğar, "Celali Ayaklanmalarının Maliye Tarihi Açısından Değerlendirilmesi", *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi*, Cilt:14, S.1 Manisa 2007, s.3.

²⁴ Osmanlı Devleti'nde hububattan alınan avarız türü bir vergi. Ömer İşbilir, "Nüzul", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2007, Cilt: 33, s.311-312.

²⁵ Osmanlı maliyesinde vergi terimi. Halil Sahillioğlu, "Avarız", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, Cilt: 4, s.108-109.

²⁶ Osmanlılar'da gayrimüslimlerden alınan bir çeşit vergi. Halil İnalçık, "İspence", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, Cilt: 23, s.177.

²⁷ Osmanlılar'da padişaha, hanedan mensuplarına, yüksek devlet görevlilerine ait şahsi mülk, arazi, yıllık gelir ve dirlikler için kullanılan bir terim. Cengiz Orhonlu, Nejat Göyünç, "Has" *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, Cilt: 16, s.268-270.

²⁸ Osmanlı tımar sisteminde 20.000 akçeden fazla dirlik tasarrufuna verilen ad. Erhan Afyoncu, "Zeamet" *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2013, Cilt: 44, s.162-164.

²⁹ Osmanlılar'da devlete ait toprakların askeri ve idari gayelerle tahsisine dayalı sistem. Halil İnalçık, "Tımar" *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2012, Cilt: 41, s.168-173.

³⁰ Osmanlı maliyesinde vergi iltizam sisteminin 1695 yılından Tanzimat'a kadar uygulanan özel bir türü. Mehmet Genç, "Malikane", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2003, Cilt: 27, s.516-518.

bulunduğundan bu dönem yapılan yolsuzluklar sebebiyle merkeze haklarında çok sayıda şikayet olmuştur.³¹

XIX. yüzyılda Tanzimat'ın getirdiği yeniliklerden biri de iltizam usulünün kaldırılması olmuştur. Halktan herkesin gelirine göre tek bir vergi alınmasına karar verilmiştir. Bu sebeple muhassıl-ı emval adında memurlar görevlendirilmiştir. Bu memurlar gittikleri yerlerde bir vali gibi padişaha ait gelirlerin doğrudan devlet hazinesine aktarılmasını sağlamışlardır. Sistem önce merkeze yakın eyaletlerde uygulanmıştır. Onlara yardımcı olarak mal, emlak ve nüfus kâtibi tayin edilmiştir. 25 Ocak 1840(H.20 Zilkade 1255) tarihinde yayınlanan nizamname ile muhassılların tayin ve çalışma esasları belirlenmiştir. Fakat bu uygulamadan istenilen sonuç elde edilememiş, M.1840 (H.1255/1256) ve M.1841(H.1256/1257) yıllarında devletin vergi gelirlerinde yaşanan azalma sebebiyle yeni çareler aranmıştır. Osmanlı Devleti, ihtiyaçlarını karşılamak için ilk defa kâğıt para basma yoluna gitmeyi tercih etmiştir. Devlet oldukça yüksek bir faizle yıllık %12,5'la kâğıt paraları piyasaya çıkarmıştır. Yaşanan bu olumsuzluklar sebebiyle M.1842 (H.1257/1258) yılında eski iltizam sistemine geri dönmüştür. Muhassıllıklar birleştirilerek eyaletlere "defterdar" adında geniş yetkilere sahip memurlar gönderilmiştir.³²

1.2.2.18. Yüzyılda Kıbrıs Adası'nda muhassıllık

Kıbrıs Adası'nın fethini takiben oluşturulan idari düzenleme klasik dönem Osmanlı eyalet sistemi idi.³³ Osmanlı Devleti'nde 17. ve 18. yüzyıllarda yaşanan siyasi gelişmeler, yenilgiyle sonuçlanan savaşlar sonucu kaybedilen topraklar bir değişim ve dönüşüm dönemini başlatmıştır. Osmanlı Devleti, 18. yüzyılda içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılara çözüm bulmak, gittikçe artan devlet giderlerini karşılayabilmek, yeni gelir kaynakları sağlamak amacıyla bir takım değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. Özellikle nakit gelirlerin artırılması hedeflenerek geleneksel tımar sistemi yerine iltizam sistemi, sonrasında malikane ve esham sistemlerini uygulamaya koymuştur.³⁴

Kıbrıs'ın idari sistemi de bu durumdan etkilenmiştir. Bunun yanı sıra eskiden beri Ada'da yaşanan deprem, veba, kıtlık, çekirge belası gibi felaketler de idare anlayışının değişmesinde rol oynamıştır. Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askeri başarısızlıklarının sonucunda gittikçe artan bir şekilde taşradaki kontrolünün azalması, merkezden uzaklaşan bölgelerde "ayan"ların³⁵ güçlenerek idarede söz sahibi olmaları da bu değişimin sebepleri arasındadır. Ayrıca gayrimüslim vekilleri yani reayayı temsil eden Başpiskopos, piskopos, saray tercümanı olan

³¹ Yücel Özkaya, Ali Akyıldız, "Muhassıl", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2020, Cilt: 31, s.18.

³² Yücel Özkaya, Ali Akyıldız, "Muhassıl", s.19.

³³ Klasik dönem genellikle 15. Yüzyılın ortalarından 16. Yüzyılın sonlarına kadar olan dönem. Nuri Çevikel, *Kıbrıs Eyaleti, Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800)*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, Gazimagosa 2000, s.61.

³⁴ N. Çevikel,(2000), age, s.139.

³⁵ Osmanlılar'da şehir ve kasabalarda devletle halk arasındaki ilişkileri düzenleyen kimseler, Özcan Mert, "Ayan" *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, Cilt: 4, s.195-198.

Dragomanlar ve Kocabaşların³⁶ yetkilerinin artması da bu değişim de bir başka etken olmuştur.³⁷ Kıbrıs Adası 1703 tarihinden itibaren veziriazama has olarak verilmişti. Adanın idaresi muhassıl adı verilen kişiler vasıtasıyla sağlanacaktı. Kıbrıs'ın muhassıllıkla yönetilmesi hakkında İzzi tarihinde M.1717/1718 (H.1130) “*muhassıllık veçhiyle sadaret haslığına*” tevcih edilmiştir, ibaresi yer alır. Muhassıllar kale tahkimi, memleket işleri, askeri meseleler, Frenk tüccarları ile ilgili konular, reayaya nezaret gibi vazifeleri de üstlenmişlerdir. Uzunçarşılı (1888-1977) da Kıbrıs'ın M.1718 (H.1130/1131) yılında sadrazamlara has olarak verilmesinden sonra sadrazamların öteki haslarının hazineye aktarıldığını ifade etmiştir. M.1745(H.1157/1158) senesinde tekrar eyalet yapılan Kıbrıs, M.1748 (H.1160/1162) senesinde tekrar sadaret hası olarak idaresi muhassıla verilmiştir.³⁸

Kıbrıs'ta muhassıl olarak görev yapan kişiler Lefkoşe'de Lusignan döneminde inşa edilmiş olan “Vali” sarayında kalmışlardır. Sarayda; haznedar, kâhya, çavuşlar, çukadarlar ve başka hizmetleri yapan görevlilerle beraber sayıları 100-150 kişi arasında değişen saray halkı yaşamıştır. Başçavuş ve başçukadar isminde iki idari şef bulunmaktadır. Bu görevlilerden başka hazineye giren ve çıkan bütün paraları kontrol eden, paranın ayarını ve değerini korumakla görevli, muhasebe kayıtlarını tutan sarraflar vardır. Bu kişiler Rumlar arasından seçilirdi. Ada'da görev yapan “saray tercümanı” ise bir ferman ya da Babıali'nin emriyle atanırdı. Muhassıl, Rum tebaadan vergi alacağı zaman bu işi saray tercümanı aracılığı ile yerine getirirdi.³⁹

18. yüzyılda muhassıllarla yaşanan sorunların en önemli sebebi muhassılın iltizam usulü ile veziriazamdan aldığı görev için veziriazama ödediği parayı fazlasıyla halktan çıkarma yoluna gitmesidir.⁴⁰ Adanın yönetiminde Türk yöneticiler ve gayrimüslim tebaa liderleri arasında da sürekli bir nüfuz mücadelesi yaşanmıştır. Bu durum halkı zor durumda bırakmıştır. Her iki tarafın vergi gelirlerini artırmak için uyguladıkları baskılar muhassılların sık sık merkeze şikâyet edilmelerine sebep olmuştur. Bu durumun en önemli örnekleri olarak Silahtar Osman Ağa, El-Hac Abdülbaki Ağa ve Ali Ağa sayılabilir. (Çil) Osman Ağa M.1764 (H.1177/1178) senesinde halktan fazla vergi talep ettiği için gayrimüslim ve Müslümanların karıştığı bir ayaklanma sonucu öldürülmüştür. Sonraki bölümde inceleyeceğimiz Abdülbaki Ağa ise M.1785 (H.1199/1200)senesinde Müslüman ve gayrimüslim Ada halkının şikayetleri sebebiyle Yafa'ya sürgüne gönderilmiştir. Muhassıl (Kara) Ali Ağa da M.1786 (H.1200/1201) senesinde yapılan şikayetler sonucu mal varlığına el koyularak Magosa Kalesi'ne hapsedilmiştir.⁴¹

³⁶ Osmanlılar'da gayri müslim cemaatlerin ileri gelenlerine verilen ad, DİA, “Kocabaşı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2002, Cilt: 26, s.140-141.

³⁷ Nuri Çevikel, “*Değişim Döneminde Bir Osmanlı Eyaleti Kıbrıs (1750-1800)*, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, İstanbul 2001, s.99-100.

³⁸ Erdem, agm, s.32.

³⁹ Erdem, agm, s.64.

⁴⁰ N. Çevikel, *Kıbrıs Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası (1570-1878)*, 47 Numara Yayıncılık, İstanbul 2006, s.111.

⁴¹ N. Çevikel,(2001), agm, s.118.

2. BÖLÜM

KIBRIS MUHASSILI EL-HAC ABDÜLBAKİ AĞA

2.1. El-Hac Abdülbaki Ağa

Kıbrıs'ta sadaret hasının son muhassılı olarak vazife yapan Abdülbaki Ağa, Kıbrıs Şeyh-i Şeb'ası Cafer Efendi'nin not defterinde yazılan bilgiye göre M.1176/1777-1784-1785 (H.1190-1199) yılları arasında bu görevde bulunmuştur.⁴² Abdülbaki Ağa, bir yeniçeri iken ayan ve eşraf sınıfına dahil olmuş, sonrasında muhassıllık yapmıştır.⁴³ 18 numaralı Kıbrıs şer'ie sicilinde yer alan bir kayda göre *"Rodos Adası'nda sürgün bulunan Kıbrıs ileri gelenlerinden Miralay Kubatzade Mustafa, sabık Yeniçeri Ağası Hacı Abdülbaki, sabık defterdar Hacı Mehmed ve Bican oğlu Hacı Hüseyin'in suçlarının affedildiğinden serbest bırakılmaları..."* ile ilgili bir kayıt bulunmaktadır.⁴⁴

El-Hac Abdülbaki Ağa'nın muhassıllık yaptığı dönemde Kıbrıs'ta yaşanan önemli olaylardan birisi de Kıbrıs Şeyh-i Şeb'ası Cafer Efendi'nin not defterinde belirttiğine göre yaşanan kuraklıktır. *"Vaktinde yedi sene kaht (kuraklık/kıtlık) olmuştur. Ve aher (başka) diyardan zahire (hububat) getirtip memleketi sıyanet etmiştir"*⁴⁵ (korumuştur)." Abdülbaki Ağa görev süresi boyunca önemli hizmetlerde bulunmuştur. Ancak aynı zamanda ticaretle uğraşıyor olması sebebiyle kilise ile anlaşmazlık yaşamıştır. Zira kilise de ticaretle meşguldür. Muhtemelen aralarında çıkar çatışması yaşanmıştır. Bu sebeptendir ki Kıbrıs piskoposları bazı Müslümanlarla birlik olarak onu İstanbul'a şikâyet etmişlerdir. Bu şikâyet sonucu Abdülbaki Ağa M.1785 (H.1199/1200) yılında görevden alınarak Yafa'ya gümrük memuru olarak sürgün edilmiştir.⁴⁶ Sadaret hasının son muhassılı olan Abdülbaki Ağa hakkında gerek Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde gerek KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan Kıbrıs Şer'ie sicillerinde pek çok belge bulunmaktadır. Örneğin 21 numaralı Şer'ie Sicili'nde *"Kıbrıs eski muhassılı Abdülbaki Ağa'nın Başpiskopos ile Baf, Tuzla ve Girne piskoposlarından borç olarak aldığı meblağın dökümü"*nü içeren bir kayıt bulunmaktadır. Bu kayda göre Abdülbaki Ağa muhassıl olduğu M.1780-1781 (H.1195) ve M.1781-1782 (H.1196) senelerinde belgede adı geçen reaya vekillerinden çeşitli

⁴² M. Demiryürek,(2012), agb, s.249.

⁴³ Çevikel, (2000), age, s.212.

⁴⁴ KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, K.Ş.S, Defter no: 18, s.62, Hüküm: 134, 29 Rebiülevvel 1179.

⁴⁵ M. Demiryürek, agb, s.249.

⁴⁶ N. Çevikel,(2006), age, s.117.

yerlere ödeme yapmak için toplam 384.000 kuruş para almıştır. Bu paraların ne sebeple alındığı aşağıdaki tabloda yer almaktadır:⁴⁷

Tablo.2.1. Abdülbaki Ağa'nın M.1780/1781-/1782 (H.1195-1196) senesinde reaya vekillerinden çeşitli yerlere ödeme yapmak için aldığı para

Ödeme yapılan yer	Miktar (Kuruş)
Nizâm-ı cedidin husûlü husûsunda sadr-ı a'zam maktul Halil Paşa'ya verdiğimiz mebâliğ.	92.500
Bi'd-defa'ât maktul-i müşârunileyhin bi'l-iktizâ husus-ı mezkûr için etbâ'larına verilen.	125.000
Sâbık Darbhâne sarrâfı maktul Peder Eci yediyle verdiğimiz.	35.000
Maktûl-i müşârunileyhden sonra Nazîfî Efendi'ye nizâm-ı cedidin husûliyiçün verdiğimiz.	40.000
Muhassıl-ı sâbık müteveffâ Abdülbaki Ağa hayâtında dört nefer keşişleri piskopos nasbları için aldığı temessükleri mücebince sadr-ı a'zam Yusuf Paşa Efendimize bâ-emr-i âlişân verdiğimiz, bizlerden tahsil buyurdıkları.	50.000
İşbu mebâliğ-i güzeste ve bizim ve divân tercümanının iyâb u zihâb ve masârif-i sâireden başka olduğu iltimaslarıyla takrirleri kayd şod.	41.500
Toplam	384.000

Yukarıda adı geçen Halil Hamid Paşa 31 Aralık 1782 (H.25 Muharrem1197) tarihinde sadrazam olmuştur. Özellikle Yeniçeri Ocağı'nın ıslahı için önemli çalışmalar yapmıştır. Zamanın askeri tekniklerine uygun bir ordunun oluşturulması için Fransa'dan uzmanlar getirtmiştir. Bunların yanı sıra Gelenbevi İsmail Efendi gibi Türk hocaları da görevlendirmiştir. Son derece ileri görüşlü yenilikçi bir devlet adamıdır.⁴⁸ Burada bahsedilen "Nizam-ı Cedit" ifadesi bu yenilikçi çalışmaları anlatmaktadır. Herhangi bir konuda yapılan yeni düzenleme ve uygulamaları ifade etmektedir. Esasen nizam-ı cedit denildiğinde ilk akla gelen III. Selim⁴⁹ zamanında yapılan yenilikler gelmekte ise de bu kelime çok daha önce Osmanlı belgelerinde kullanılmıştır. Ekim 1764(H.1178) yılında Kıbrıs'a gönderilen bir fermada yazılmıştır. Aynı şekilde Abdülbaki Ağa vasıtasıyla "nizam-ı cedidin husulü için" yukarıdaki tabloda belirtildiği gibi Halil Hamid Paşa'ya 92.500 kuruş ve Nazifi Efendiye 40.000 kuruş verilmiştir.⁵⁰

⁴⁷ KŞS, Defter no: 21, s.42, Hüküm: 137, 1200.

⁴⁸ Kemal Beydilli, "Halil Hamid Paşa" *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, C.15, s.316-318.

⁴⁹ III. Selim, III. Mustafa'nın oğludur. 1761 yılında doğmuştur. 1789-1807 yılları arasında Osmanlı tahtında padişahlık yapmıştır. Kemal Beydilli, "Selim III", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, Cilt:36, s.420-425.

⁵⁰ Mehmet Demiryürek, *Nizam-ı Cedit'den II. Meşrutiyet'e Osmanlı Reform Sürecinde KIBRIS*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2010, s.15.

Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyıldan itibaren hakkında bilgiler bulunan sarraflar para bozmak, nakliye ve muhafaza etmek, kredi vermek gibi işler dışında çeşitli alanlarda da faaliyetler yapmışlardır. Özellikle madenlerde, darphanelerde, gümrüklerde ve üst düzey devlet görevlilerinin hizmetinde sarrafların bulunduğu görülmektedir. İltizam ve malikane ihalelerinde sarrafların kefilliği ve finans sağlaması çok önemli olmuştur. Sarrafların sorumlu oldukları kurum ise devlet adına "Darphane-i Amire"dir. Darphane sarrafı diğer İstanbul sarraflarından farklıdır.⁵¹ Peder Eci'nin darphane sarrafı olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır. Belgede adı geçen reaya vekillerinden biri de piskoposlar ve divan tercümanlarıdır. Bu kişilerin göreve başlaması için önce kendi aralarında bir seçim yapılarak belirlenen adaylar İstanbul'a bildirilirdi. Bundan sonra göreve başlayabilmek için devlete "mîri peşkeş" adında bir vergi yatırmak zorundaydılar. Hazine-i âmireye bu para yatırıldıktan sonra o kişiye yapacağı görevin süresi ve şartlarını bildiren bir berat verilirdi. Bu berat sayesinde kendi mezheplerine ait ibadethaneler, her türlü mal, emlak ve eşya üzerinde hak talep edebilirlerdi. Yaptıkları ayınlar için de belli bir miktar ücret alma hakkına sahiptiler. Dragoman da denilen Kıbrıs tercümanı veya divan tercümanı olarak adlandırılan reaya vekilleri de genellikle Rumlar arasından seçilirdi. Önceleri sadece Kıbrıs Muhassılı'nın divanında Türkçe bilmeyen reayaya tercümanlık yapmakla görevli iken ilerleyen dönemde vergi toplama yetkisinin de kendisine verilmesiyle önemi artmıştır. Nuri Çevikel'in "Kıbrıs Eyaleti (1750-1800)" eserinde belirttiğine göre Kıbrıs'ta görev yapan üç Başpiskopos, beş tane de piskopos vardır. Ayrıca yedi adet Divan Tercümanı görev yapmıştır. Bu tercümanlardan en bilineni Acı Yorgaki veled-i Yanni'dir.⁵²

Abdülbaki Ağa hem muhassıllık yaptığı dönemde hem de Yafa Gümrüğü Emmini iken vefat ettikten sonra Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri'nde hakkında pek çok belge mevcuttur. M.26 Eylül 1784 (H.11 Zilkade 1198) tarihinde yer alan belgeye göre " *Kıbrıs Hıristiyanlarının; sâbık Kıbrıs muhassılı el-Hâc Abdülbaki Ağa'nın zulüm ve kötülüklerini İstanbul'a iletmesi için tercümân Eci Yorgaki veled-i Yanni'yi vekil tayin ettikleri.*" bildirilmektedir.⁵³ Bu şikayetleri müteakiben 24 Eylül 1785 (H.20 Zilkade 1199) tarihli belgede ise " *Görevden alınan Kıbrıs Muhassılı el-Hâc Abdülbaki aleyhindeki şikayetlerin asılsız olduğu anlaşıldığından görevine devam etmesine karar verildiği*" bilgisi yer almaktadır.⁵⁴ Abdülbaki Ağa'nın vefatından sonra kalan mirası hakkında yer alan belgelere bakıldığında, kendisinin son derece varlıklı bir insan olduğu gerek para gerek eşya, hayvan vs. açısından büyük bir serveti olduğu herkesçe bilinmektedir. Bu servetin tespiti için M.13 Mayıs 1786 (H.14 Receb 1200) tarihinde Kıbrıs'a gönderilen belgede " *Kıbrıs eski muhassıllarından, Yafa Gümrükçüsü iken vefat eden Abdülbaki Ağa'nın devletçe el konulan mallarının eksiksiz olarak tespit edilip görevlendirilen şahıs aracılığıyla İstanbul'a gönderilmesi.*" emredilmektedir. Belgede Abdülbaki Ağa'ya ait olan bütün çiftlik ve evlerdeki hayvanların,

⁵¹ Ömerül Faruk Bölükbaşı, İstanbul Sarrafları (1691-1835), *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2014, S.30, s.29-30.

⁵² Çevikel, (2000), age.s.82-87.

⁵³ KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, KŞS Defter no:21, Sayfa:13, Hüküm:62, s.34.

⁵⁴ KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, KŞS Defter no:21 Sayfa:33, Hüküm:113,s.85.

eşya ve diğer malların dikkatlice tespit edilerek yazılması ve İstanbul'a gönderilmesi buyurulmaktadır.⁵⁵ Bunun üzerine M.31 Mayıs 1786 (H.2 Şaban 1200) tarihinde "Kıbrıs eski muhassılı Abdülbaki Ağa'nın elkonulan malları ile ilgili tutulan defterin el-Hac Ahmed tarafından Dersa'âdet'e gönderildiği"ni bildiren bir belge mevcuttur. Abdülbaki Ağa'ya ait malların terekəsi aşağıda yer almaktadır:⁵⁶

Abdülbaki Ağa'nın KŞS 21 Numaralı Defterde Yer Alan Terekeleri				
Mushaf-ı şerîf, 1 aded	Müteveffâ-yı mûmâ ileyhın Lefkoşa'da sâkin olduğu konağın hâriciyesinde mevcûd oda döşemeleri	Kıbrıs kârî müsta'mel ve köhne yemeni yasdık, 57 aded	Müsta'mel ve köhne kadife yasdık, 63 aded	Müsta'mel ve köhne mak'ad, 15 aded
Müsta'mel ve köhne minder, 24 aded	Köşe şiltesi, 8 aded	Sagîr köşe yasdığı, 10 aded	Beyaz şilte, 1 aded	Kapu perdesi, 1 aded
Müsta'mel ve köhne Mısır hasırı, 9 aded	Dâhiliyesinde mevcûd oda döşemeleri ve sâir	Kıbrıs kârî müsta'mel ve köhne yemeni yasdık, 19 aded	Müsta'mel ve köhne kadife yasdık, 94 aded	Kıbrıs kârî müsta'mel ve köhne yemeni mak'ad, 19 aded
Müsta'mel ve köhne çuka mak'ad, 42 aded	Müsta'mel ve köhne minder, 39 aded	Köşe şiltesi, 5 aded	Köşe yasdığı, 43 aded	Beyaz şilte, 11 aded
Atlas ve şukûfeli köhne yemeni yorgan, 15 aded	Beyaz döşek, 16 aded	Kaliçe seccade, 4 aded	Frengi kılabledanlı yasdık, 26 aded	Kapu perdesi, 5 aded
Müsta'mel ve köhne Mısır hasırı, 10 aded	Köhne Yemeni saf seccade, 2 aded	Sadefli köhne peştahta, 2 aded	Peştahta saati, 1 aded	Asma çalar saat, 3 aded
Sadefli iskemle, 1 aded	Cedîd kilim, 3 aded	Köhne kilim, 3 aded	Köhne ihram, 1 aded	Köhne çadır 2 aded
Dürbin, 2 aded	Fağfur hoşab kâsesi, 4 aded	Fağfur ve Kütahya tabak, 50 aded	Fanus, 2 aded	Pirinç şam'dan, 4 aded
Tahta sandık, 10 aded	Dökme mangal, 1 aded	Nuhas mangal, 14 aded	Bellü bardak, 11 aded	Kebîr vasat ayna, 9 aded
Sagîr ayna, 12 aded	Yaldızlı müsta'mel sahan ma'a kapak, 15 aded	Yaldız[lı] tas ma'a kapak, 2 aded	Maşraba 1 aded	Yaldızlı müsta'mel leğen ibrik, 1 aded
El leğeni, 11 aded	İbrik, 4 aded	Sagîr leğen ve ibrik, 3 aded	Kahve ibriği, 5 aded	Fincan tepsisi, 1 aded
Kadayıf sini, 2 aded	Lenger, 2 aded	Sini, 14 aded	Gügüm, 1 aded	Bakraç, 1 aded

⁵⁵ KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, KŞS Defter no:21,Sayfa:46, Hüküm:150, s.122.

⁵⁶ KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, KŞS Defter no:21, Sayfa:50, Hüküm:156-157, s.129-130.

Kapaklı tencere, 70 aded	Kapaklı sahan, 316 aded	Tabe, 5 aded	Kapaksız tas, 2 aded	Hamam taşı, 1 aded
Kazgan, 3 aded	İnbik, 3 aded	Satil, 1 aded	Kebab şişi, 1 aded	Demir ocak, 1 aded

Abdülbaki Ağa'nın Tuzla'daki konağında bulunan eşyaların listesi:

Kıbrıs kâri yasdik, 39 aded	Basma mak'ad, 9 aded	Minder, 13 aded	Kadife ve çatma yasdik, 49 aded	Koltuk yasdığı, 9 aded
Köhne çuka mak'ad, 6 aded	Basma mak'ad, 2 aded	Minder, 10 aded		

Bu konak Abdülbaki Ağa'nın kızının üzerindedir.

Abdülbaki Ağa'nın Lefkoşe yakınlarındaki çiftlikte bulunan eşya ve hayvanların listesi

Müsta'mel ve köhne kadife yasdik, 88 aded	Basma köhne yasdik, 84 aded	Koltuk yasdığı, 16 aded	Minder, 48 aded	Basma mak'ad, 36 aded
Kutnî köşe şiltesi, 5 aded	Çuka köhne mak'ad, 3 aded	Atlas köhne yorgan, 3 aded	Beyaz köhne şilte, 2 aded	Döşek, 1 aded
Atık penbe, 15 kıyye	Yün, 20 kıyye	Abdest leğeni, 1 aded	İbrik, 8 aded	El leğeni, 9 aded
Sini, 1 aded	Sahan ve kapak, 53 aded	Tencere ve kapak, 17 aded	Nühas mangal, 2 aded	Pirinç şam'dan, 2 aded
Levâzimât-ı çiftlik	Çift ve âlât, 8 aded	Öküz, 16 re's	İnek, 14 re's	Dana, 2 re's
Ganem ve keçi, 875 aded	Düğün, 8 aded	Araba, 3 aded	Çapa, 12 aded	Çatal, 4 aded
Bağçe çapa, 1 aded, demir kürek, 4 aded	Kebîr kazgan, 1 aded	Sagîr kazgan, 2 aded	Arâzi-yi emiriyeden çiftlik tarlası, 2000 dönüm	

Çiftliğin içinde ve dışında, yakınlarında büyük evler, havuz, samanlık, tuvalet, değirmen ve ağaçlıklı avlu bulunmaktadır.

Ayrıca adı geçen çiftliğin muhalefatından olan yakınlarındaki Kızılbaş köyünde bulunan köşk ve diğer binalarda bulunan eşyalar:

Kadife yasdık, 24 aded	Minder, 10 aded	Basma mak'ad, 9 aded	Köşe yasdığı, 2 aded	Köşe şiltesi, 1 aded
Basma yasdık, 20 aded	Mangal, 1 aded			

Adı geçen köşkün bitişiğinde ve civarında binalar, dört adet su değirmeni, bahçe, havuz, samanlık, ahır ve tuvalet bulunmaktadır. Tahmini fiyatı 10.000guruşdur.

Abdülbaki Ağa'nın Lefkoşe'ye bir saat mesafede olan Aya isimli çiftliğindeki eşyalar:

Çift ve takım, 3 aded	Ganem ve keçi, 400 re's	Araba, 1 aded	Çapa, 2 aded	Çatal demir, 1 aded
demir kürek, 2 aded	Kazgan, 1 aded	Bakraç, 1 aded	demir seyyare, 2 aded	Yağ varili, 1 aded

Çiftlikte evler, mahzen, samanlık, ahır ve üç yüz dönüm tarla yer almaktadır. Değeri 1500 guruşdur.

Abdülbaki Ağa'nın Tuzla Kazası'nda bulunan Alaturko isimli çiftlikte bulunan eşyalar:

Ganem, 96 aded	Keçi, 111 aded	Kuzu, 33 aded	Oğlak, 82 aded	Çift ve takım, 3 aded
Bakar, 2 re's	Kebîr kazgan, 2 aded	Sagîr kazgan, 1 aded	Himar, 3 re's	İbrişim leğeni, 3 aded
Dolab, 3 aded	Araba, 2 aded	Demir kürek, 1 aded	Kazma, 4 aded	Der-mahzen şa'îr, 4 keyl

Adı geçen çiftliğin kıymeti 2000 guruşdur. Üst tarafında 4 adet, alt tarafında 12 adet bina, hamam ve dut bahçesi, havuz, 25 adet harnub ağacı, 30 adet aşî zeytini bulunmaktadır. Bir de üç yüz dönüm tarla vardır.

Yine Abdülbaki Ağa'nın Tuzla Kazası'nda bulunan Pir Suyu isimli çiftlikte bulunan malların listesidir:

Çift ve takım, 3 aded	Araba, 2 aded	Balta, 1 aded	Kazma, 3 aded	Tırpan, 2 aded
Çiftlik-i mezkûrda tahtânî buyûtu ve mahzen ve on dib zeytun eşcârı ve üç yüz dönüm tarla müştemildir, kıymeti; 1500 guruş.	Tuzla kazâsında vâkî' mülk hamâm, bâ-huccet-i şer'îye iki kerîmesi üzerinde olup biri fevt olmuştur	Medîne-i Lefkoşa'da vâkî' nısf hisse-i dükkân-ı tahmîn, tahmînen kıymeti 1500 guruş.	Medîne-i Lefkoşa'da Ortaodası nâm mahalde mülk dekâkin 10 aded, harâba müşrif bâb 8 aded, cem'an 18 aded, tahmînen kıymeti 750 guruş.	Lefkoşa'da mülk dekâkin, 7 bâb, tahmînen kıymeti 750 guruş.
Müsin ve za'if deve, 18 re's 5 küçük 23 aded, kıymeti 710 guruş.		Mukâta'a-i karye-i Lapta ve Ayalistre ve Hisâr-ı atîk ve harnub tedâhülü, 1000 guruş.		

Abdülbaki Ağa'nın incelenip araştırılarak tespit edilen zimematın (borçlarının) listesi:

Der-zimmet-i Şeyh Ali Efendi, 291 guruş	Der-zimmet-i Emine, zevce-i Borazan zâde, 1000 guruş	Der-zimmet-i Borazan zâde Seyyid Mustafa, 250 guruş	Der-zimmet-i Azab Ağası sâbık Yusuf Ağa, 400 guruş	Der-zimmet-i Seyyid Salih Efendi, 100 guruş
Der-zimmet-i Fatıma Hâtun, 250 guruş	Der-zimmet-i Seyyid Mehmed Efendi, 150 guruş	Der-zimmet-i Androniko karyesinde hinta-bahâ el-Hac Mehmed , 3612 guruş. (tamâmen teslim şod.)	Der-zimmet-i sâkin-i Kukla Kara Şa'ban, 2666 guruş	Der-zimmet-i Menteş-zâde Seyyid İsmail Ağa, 500 guruş

Der-zimmet-i Ayşe Hâtun, 300 guruş	Der-zimmet-i Karavâlî Çavuşoğlu etbâ'ı Seyyid Ahmed ve Yusuf, 2500 guruş	Der-zimmet-i dümenci Kara Mehmed, 3000 guruş	Der-zimmet-i Zentâ bâzergân, 108 guruş	Der-zimmet-i Şeyh Abdülkadir, 150 guruş
Der-zimmet-i Ali İbrahim Abdülkadir tâbi'-i Gölgele zâde, 150 guruş				

Abdülbaki Ağa'nın temessük ile borçlarının toplamı 16447 guruşdur. (Yukarıda yazılı olan borçların toplamı 15427 guruşdur. Sicildeki miktar yanlış okunmuş veya yazılmış olabilir.)

Abdülbaki Ağa'nın hayatta olan üç zevcesi ve kendinden önce vefat eden Seyyid Mustafa kızı Ayşe Hatun'un adı geçen konakta bulunan eşyaların listesidir ki ayırt edilmemişlerdir.

Sadepli na'leyn, 1 çift	Sim gülabdân ve buhurdân, biri telkârî, 2 aded	Nühâs hamam tası, 1 aded	Canfes entâri yüzü, 1 aded	Havlu, 1 çift
Kılâbdânî yüz yasdığı, 1 aded	Şerbet makarresi, 2 aded	Yemenî, 8 aded	Çevre, 3 aded	Mardin kârî fota ma'a boğça, 1 aded
Şal kise, 1 aded	Peştamal, 1 aded	Boğça, 1 aded	Fota, 1 aded	Şükûfeli entari, 1 aded
Çetâri köhne entari, 2 aded	Boğça, 1 aded	Ustufe entari, 1 aded	Şalî cebe, 1 aded	Kadife cebe, 1 aded
Elvân-ı harîr, bir mikdâr	Tahta sanduk, 3 aded	Hatâyî ve şükûfeli yorgan, 4 aded	Köhne sincap kürk, 1 aded	Köhne kakum kürk, 1 aded
Köhne entari, 1 aded	Telli entari, 1 aded	Köhne sincap kürk, 1 aded	Yemenî, 6 aded	Çarşeb, 1 aded
Sandal entari, 1 aded				

Abdülbaki Ağa'nın büyük kızı Fatma'nın adı geçen konakta bulunana eşyalarının listesi:

Damgahâne entari, 1 aded	Çetari entari, 1 aded	Sandal entari, 2 aded	Çevre, 2 aded	Şâlî cebe, 1 aded
Alaca entari, 1 aded	Şükûfeli entari, 1 aded	Köhne entari, 1 aded	Yemenî yorgan, 1 aded	Yemenî yüz yasdığı, 2 aded
Köhne sincap kürk, 1 aded	Köhne beyaz şal, 1 aded	Çarşeb, 1 aded	Köhne Halep kuşağı, 1 aded	Köhne Şâlî cebe, 1 aded
Kadife cebe, 1 aded	Beleh koza boğça, 1 aded	Atlas yorgan, 1 aded	Tahta sandık, 1 aded	

Abdülbaki Ağa'nın tespit edilen bu mallardan vefatından önce hanımları ve kızlarına verdiği mülklere dokunulmaması ile ilgili peş peşe hükümler verilmiştir. M. 6 Eylül 1786 (H. 12 Zilkade 1200) tarihinde yer alan hükümlere göre :*Yafa Gümrük Emini iken len Kıbrıs eski muhassılı Abdülbaki Ağa'nın kızı ve hanımlarının ellerindeki mallara müdahale olunmaması..., hayattayken kızları ve hanımlarına sattığı hamam, ev ve tahmise dokunulmaması... Kıbrıs eski Muhassılı Abdülbaki Ağa'nın muhalefatından olan çiftliklerin değerinde satılarak bedelinin hazineye gönderilmesi, vrislerine hayatta iken sattığı çiftliklere ise dokunulmaması. Kıbrıs eski Muhassılı Abdülbaki Ağa'nın el konulan muhalefatının satılması, çocukları ve hanımlarının mallarına dokunulmaması...*⁵⁷ ısrarla istenmiştir.

2.2. El-Hac Abdülbaki Ağa'nın Müfredat Defteri

M.6 Haziran 1780 (H.3 Cemaziyelahir 1194) tarihinde Abdülbaki Ağa'ya gönderilen tahrirata göre daha önce ukadar Kaba Hasan ile gerek nakit gerek poliçe ile otuz beş bin buçuk kuruş, ukadar şeyh Mehmed ve adamları Hasan ve Mehmed eliyle doksan üç bin sekiz yüz kuruş sarrafa iletilmiştir. Sarraf Artin'den kırk bin kuruş alınmıştır. Bu defa ise adamları Mehmed, Hasan ve Süleyman tarafından yüz otuz bir bin altı yüz seksen sekiz buçuk kuruş ulaştırılmıştır. Toplam üç yüz bin dört yüz seksen dokuz kuruş olmuştur. Bu miktardan kırk bir bin kuruş daha önce bazı yerlere verilmiş olması sebebiyle indirilmiş, çıkarılmıştır. On altı bin beş yüz elli beş kuruş ise tımarlı harcı ve bazı mahallere verilen hediye parasına mukabil indirilmiştir. Ayrıca bir kıta yüz bin kuruşluk temessük (yetki belgesi, senet), bir kıta yirmi sekiz bin altı yüz altmış beş buçuk kuruşluk temessük, bir kıta on dört bin iki yüz altmış sekiz kuruşluk temessük içeren bir kıta pusula gönderilmiştir. Bu tahriratta daha önce verilen beratların yenilenmesi için gerekli olan emr-i şerif ve mal tezkerecisi Ahmet Efendi'ye gönderilen dört bin kuruşluk şab akçesi teslim edildiğini gösteren bir kıta kaime (resmi yazı) bulunmaktadır. Ayrıca senelik mahsulden alınan bin altının silindiği belirtilmiş, bir sonraki yıl için kllyetli akçe gönderilmesi istenmiştir. Bunlardan başka gerekli yerlere verilmek üzere birkaç adet iyi güzel Kıbrıs döşemesi istendiğine dair bir kaime bulunmaktadır.⁵⁸

Yukarıda açıklandığı üzere Kıbrıs muhassılı Abdülbaki Ağa'dan M.1780 (H.1194) senesi için hem daha önce alınan gelirler hem de bundan sonra gönderilecek olan paranın "kllyetli akçe" olması bilhassa belirtilmiştir. Bu gelirlerin neler olduğu aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo.2.2. M.1780 (H.1194) senesi için Abdülbaki Ağa'dan poliçe ve nakit olarak gelen gelirler.⁵⁹

Gelir Kaynağı	Tarih	Miktar (Kuruş)
ukadar Kaba Hasan eliyle poliçe ve nakit gelen miktar.	3 Muharrem 1194 (M.10 Ocak 1780)	35.000,5

⁵⁷ KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, K.ř.S., Defter no:21,Sayfa:54, Hüküm:163,164,165,166. s.139-143.

⁵⁸ Bab-ı Defteri, D. BşM. d. (Başmuhasebe Kalem Defterleri), Defter No: 04877, s.2.

⁵⁹ D.BşM. d.04877, s.24.

Tablo 2.2'den devam

Çukadar Genç Mehmet, Hasan ve Mehmed ile nakit ve poliçe gelen miktar.	27 Safer 1194 (M 4 Mart 1780)	93.800
Çukadarlar Mehmed ve Hasan ile nakit ve poliçe gelen miktar.	3 Cemaziyelevvel 1194 (M.7 Mayıs 1780)	133.689 ⁶⁰
Sarrafin Artin'den alınan.	3 Cemaziyelevvel 1194 (M.7 Mayıs 1780)	40.000
Toplam gelir .		300.489,5
Çukadarları Küçük Mehmed eliyle gönderilen.	25 Cemaziyelahir 1194 (M.29 Mayıs 1780)	59.465
Divan çavuşlarından Musa Çavuş eliyle poliçe ile gelen.	13 Cemaziyelahir 1194 (M.17 Mayıs 1780)	16.000
Vezir çukadarı Cihangiri Şişman Mustafa eliyle gelen.	25 Recep 1194 (M.27 Temmuz 1780)	25.000
Çukadarları Mehmed eliyle gelen.	14 Şaban 1194 (M.15 Ağustos 1780)	56.577,5
Defa. Evrak-ı cizye boğçasından alınan.	-	2.500
Sahib-i devlet efendimizden hediye bahasından kat' olunan.	-	706,5
Nakdiye.		1,5
Toplam.		460.740

Bu miktar M.30 Ağustos 1780 (H.29 Şaban 1194) tarihinde hesabı görülerek mizana nakl edilmiştir.

Poliçe, "Bir yerde bir sarrafa veya tacire verilen akçenin diğer bir yerde onun ortağı veya muhabiri tarafından ödenmesi için verilen senet, çek." manasına gelmektedir.⁶¹ İslam ülkelerinde "süftece" olarak bilinen bu uygulama genellikle bir şehirden başka bir yere giden kişilerin parayı taşıma zorluğu sebebiyle güvenlik için kullanılmıştır.⁶² Uzun mesafeli ticaret için oldukça önemli olan bu uygulama sayesinde bir şehirde alacağı olan bir kişi bunu diğer şehirde tahsil edebiliyordu. Poliçe ile yapılan ödemelerde farklı para birimi kullanılmasına karşın süftece ile yapılan ödemenin karşılığı aynı para birimi ile yapılmaktaydı.⁶³ Yukarıdaki tabloda da gelirlerin bir kısmı poliçe olarak ödenmiştir. Bir kısmı ise nakit olarak elden

⁶⁰ Bu miktar adı geçen defterin ikinci sayfasında 133.688,5 kuruş olarak yazılmıştır.

⁶¹ Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türki*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2011, Hazırlayanlar: Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal, s.286.

⁶² Cengiz Kallek, "Süftece", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, C.38, s.19-21.

⁶³ Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s.80.

ödenmiştir. Ancak bazı miktarlar “nakden ve ba-poliçe” olarak beraber belirtildiği için ne kadarının poliçe olarak ödendiği hesaplanamamıştır.

Tablo.2.3. Abdülbaki Ağa’dan M.1780 (H.1194) senesine ait poliçe ile gelen miktar⁶⁴

Gelir Kaynağı	Miktar(Kuruş)
Sarraff Hâce Arotin’e teslim olan. 15 Rebiülevvel 1193 (M.2 Nisan 1779)	40.000
Yafa Gümrüğü mukataası bedel-i iltizâmı. 17 Rebiülevvel 1193 (M.4 Nisan 1779)	11.556
Adı geçen mukataanın iltizâmı için tersane eminine verilen. 27 Rebiülevvel 1193 (M.14 Nisan 1779)	5.410
Trabzon gümrüğü iltizâmı için hazinedâr Süleyman Ağa’ya verilen. 5 Muharrem 1194 (M.12 Ocak 1780)	3.170
Boğaz gümrüğü iltizâmı için sarraf Sahak’a verilen. 5 Muharrem 1194 (M.12 Ocak 1780)	12.500
Elmaslı mücevher için kethüda beye verilen. 5 Muharrem 1193 (M.23 Ocak 1779)	3.600
Sarraff Sahak’a teslim edilen. Rebiülevvel 1194 (M.Nisan/Mayıs 1780)	3.764

M.2 Nisan 1779 (H.15 Rebiülevvel 1193) tarihinde Sarraff Hâce Arotin’e teslim edilen 40.000 kuruşun poliçe karşılığı olarak alındığı anlaşılmaktadır. Bu miktarın 11.556 kuruşu Yafa Gümrüğü mukataası iltizam bedeli için alınmıştır. Aynı mukataanın iltizam bedeli için tersane eminine 5.410 kuruş ödenmiştir. Kalan miktardan 3.170 kuruş ise 5 Muharrem 1194 (M. 12 Ocak 1780) tarihinde Trabzon gümrüğü iltizamı için hazinedar Süleyman Ağa’ya temessük karşılığı verilmiştir. Ayrıca Boğaz gümrüğü iltizamı için sarraf Sahak’a 12.500 kuruş nakit ödenmiştir. Bu paradan 3.600 kuruş ise elmaslı mücevher bahası için kethüda beye havale edilmiştir. Kalan 3.764 kuruş da sarraf Sahak’a teslim edilmiştir.

Yukarıdaki tabloda belirtildiği gibi M.1780 (H.1194) senesi Yafa gümrüğü mukataası, Trabzon gümrüğü mukataası ve Boğaz gümrüğü mukataası El-Hac Abdülbaki Ağa’nın iltizamındadır.

Tablo.2.4. M.1780 (H.1194) senesine ait Abdülbaki Ağa’nın yaptığı yekûn masraflar⁶⁵

Ödeme Yapılan Yer	Miktar(Kuruş)
Doksan dört senesine mahsûben Kıbrıs Cezire’si hassının bedel-i iltizâmına ceste ceste (parça parça) verilen.	246.565
Bir kıta pusula mücebince verilen. Fi 5 Cemâziyelâhir 1194 (M.8 Haziran 1780)	41.000
Doksan dört senesi mizân-ı harîr-i Kıbrıs bedel-i iltizâmına verilen.	11.000
Doksan dört senesi Kıbrıs cizyesi için verilen.	81.170
Defa. Bir kıta pusula mücebince verilen.	26.611
Toplam	406.346

⁶⁴ D. BŞM. d.04877, s.3.

⁶⁵ D. BŞM. d.04877, s.24.

İltizam “devlete ait olan vergi gelirinin özel bir şahsa yıllık belirli bir bedel karşılığında toplama hakkının verilmesi” demektir. Bu geliri toplayan kişilere ise “mültezim” denir.⁶⁶ Kıbrıs Ada’sı XVIII. yüzyılın başlarında M.1703 (H.1114/1115) senesinde Vezîriâzam’a has olarak verildi. Ada’yı vezîriâzam adına “muhassıl” denilen valiler yönetmeye başladı. Muhassıllar iltizâm usûlü ile vergi gelirlerini toplama işini üstlendiler. Muhassıl Abdülbaki Ağa, yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Kıbrıs hasının M.1780 (H.1194) senesi iltizâm bedeli olarak 246.565 kuruş ödemiştir. Mizân-ı harîr ise “İpek kapanı anlamındadır. Mizan tartı, terazi manasında olup, kapan da büyük terazi, kantar demektir. Satılmak amacıyla getirilen ipek burada tartılıp satılırdı. Alan kişilerden de vergi alınırdı.”⁶⁷ Osmanlı Devleti’nde XIV. yüzyıldan itibaren ipek ticareti önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Özellikle Bursa ipek ticaretinde merkez bir konuma ulaşmıştır. Osmanlı Devleti ve İran arasında da ipek ticareti oldukça canlı idi. Bu ticaret hazineye ciddi gelir sağlıyordu.⁶⁸ Kıbrıs’ın fethi sonrası Osmanlı Devleti ipek üretimini teşvik ederek önemli bir gelir kaynağı olmasını sağlamıştır. Sürgün yoluyla Ada’ya gelenler arasında “kazzaz” adı verilen ipek yetiştiricileri de vardır.⁶⁹ Üretilen ipek Mısır Kahire’ye gönderilmiş zamanla Fransız tüccarlar aracılığıyla Fransa ve İtalya’ya ihraç edilmiştir.⁷⁰ Kıbrıs Adası’nın M. 1780 (H.1194) senesi mizân-ı harîr iltizam bedeli için Abdülbaki Ağa 11.000 kuruş ödemiştir.

Tablo.2.5. Mizan⁷¹ (Defteri)

Gelir ve Giderler	Miktar (Kuruş)
Ceste ceste Kıbrıs muhassılı El-Hac Abdülbaki Ağa tarafından vürûd eden irâdât.	460.740
Ber-mûcib-i defter-i müfredât. Verilen mesârifât fûru-nihâde.	406.346
Kalan	54.394
Taraf-ı saâdetlerinden vürûd eden meblağ-ı güzeştesi, sarraf güzeştesinden fûrû-nihâde olunmakla iktizâ eden sarraf güzeştesi.	17.177
İş bu yekûn sarraf zimmetinde zuhur edüp doksan beş senesi irad-ı balasına kayd olunmakla fûru-nihâde. Fi selh-i Şaban 1194 (M.30 Ağustos 1780)	37.217

Osmanlı maliyesinde gelir ve giderlerin toplu olarak gösterildiği H.1194 (M.30 Ağustos 1780) senesi Şaban ayının son günü tarihli mizan defterine göre Abdülbaki Ağa’dan parçalar halinde gelen gelirlerin toplamı 460.740 kuruştur. Müfredat defterinde belirtildiği üzere bu yıl için

⁶⁶ Mehmet Genç, “İltizam”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2000, C.22, s.154-158.

⁶⁷ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, s.548.

⁶⁸ Halil İnalcık, “İpek”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, 2020, C.22, s.362-365.

⁶⁹ Ali Efdal Özkul, *Kıbrıs’ta Osmanlı İzleri*, Kıbrıs Türk Yazarlar Birliği Yayınları, Lefkoşa 2014, s.273, 282.

⁷⁰ Özkul, age, s.295.

⁷¹ Mizan Defteri: Osmanlı maliyesinde gelir ve giderlerin toplu olarak gösterildiği defter. Kubbealtı Lugatı. Erişim Tarihi: 01.01.2024. <http://lugatim.com>.

Abdülbaki Ağa'nın yaptığı masraflar ise 406.346 kuruştur. Gelirlerden yapılan masraflar fûru-nihâde⁷² edilmiş yani çıkarılmış, indirilmiştir. İltizam sisteminde önemli rol oynayan sarraflar hem kefil olarak gösterilir hem de mültezimin malikane sahibine ödeyeceği peşinatı hazineye derlerdi. Bu şekilde mültezim sarrafa faiz karşılığı borçlanmış olurdu.⁷³ Kelime anlamı "geçmiş, işlemiş faiz" olan gzeşte; Osmanlı Devleti'nin iç borçlanmalarda ödediği yasal faizdir.⁷⁴ Mizan defterinde sarrafa ödenen gzeşte miktarı 17.177 kuruş olarak belirtilmiştir.

2.3. M.1780 (H.1194) Senesi Kıbrıs Has-ı İltizam Bedeli ve Kıbrıs Caizesi⁷⁵

Kıbrıs has-ı iltizamı 19 Haziran 1779 (H.4 Cemaziyelahir 1193) tarihinde El-Hac Abdülbaki Ağa'ya verilmiş, kaftan ve hilat giydirilmiştir. M.1780 (H.1194) senesi Kıbrıs hasının iltizam bedeli aşğıdaki gibiydi:

Mal-ı has-ı Kıbrıs: 100.000 kuruş,

Boğca baha: 25.000 kuruş,

Cizye baha: 25.000 kuruş,

Toplam miktar 150.000 kuruştur. Bu miktar M.1780 (H.1194) senesi Muharrem ayının başlangıcından Zilhicce ayının sonuna kadar bir yıl içerisinde ödenecektir.⁷⁶ Boğca ve cizye baha için ödenmesi gereken 50.000 kuruş Muharrem ayında verilecektir. Kalan 100.000 kuruş ise 1194 senesi Safer ayının sonundan aynı yılın sonuna kadar dört taksit halinde ödenecektir. Bunlar dışında bir de "Caize-i Has-ı Kıbrıs" adı altında ödenmesi gereken bir gelir vardır.⁷⁷ Kıbrıs caizesi 47.500 kuruştur. Daha önce bu miktarın yarısı hilat giydirildiğinde kalan kısmı ise 10 Aralık 1779 (H.1 Zilhicce 1193) tarihinde hazineye ödenmesi gerekmektedir. Ancak caize olarak ödenmesi gereken miktar zaman içerisinde artırılmıştır. M.1780 (H.1194) yılındaki durum aşğıdaki tabloda bu zamlar belirtilmiştir.

Tablo.2.6. Kıbrıs caizesine yapılan zamlar

Caize-i Has-ı Kıbrıs	Miktar (Kuruş)
Kadim verilen caize	47.500
Darendeli'nin ⁷⁸ vakt-i sadaretlerinde zam olunan	15.000

⁷² Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1982, s.324.

⁷³ Ali Akyıldız, "Sarrafılık", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, C.36, s.163-165.

⁷⁴ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1982, s.360.

⁷⁵ D. BŞM. d.04877, s.4.

⁷⁶ 1 Muharrem 1194-29 Zilhicce 1194= (M.8 Ocak 1780 - 26 Aralık 1780).

⁷⁷ Caize: Osmanlı idari ve mali teşkilatında yüksek makamlara tayin edilen kişiler tarafından verilmesi mutlak olan ayni ve nakdi çeşitli hediyeler, gelirler. Mustafa İsmet Uzun, "Caize", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.7, 1993, s.28-29.

⁷⁸ I. Abdülhamit döneminde sadrazam olmuştur. Darendeli Sarı Abdurrahman Paşa'nın yeğenidir. Pek çok devlet görevinde bulunduktan sonra Sadrazam Derviş Mehmet Paşa'nın yerine 25 Zilkade 1190 (M.5 Ocak 1777) senesinde vezirlik makamıyla birlikte sadrazamlık makamına tayin edilmiştir. Fikret Sarıcaoğlu, "Darendeli Mehmed Paşa" (.1198), *Osmanlı Sadrazamı. TDV İslam Ansiklopedisi*, C.28, s.505-507.

Tablo 2.6'dan devam

İzzet Mehmet Paşa'nın ⁷⁹ vakt-i sadaretlerinde zam olunan	9.500
İzzet [Mehmet] Paşa'nın vakt-i vezaretinde hazinedar sadr-ı âli caizesine zam olup adı geçen hazineye teslim olan	3.000
Toplam	75.000
Bu miktarın iki taksit halinde ödeneceğine dair tahvil alınmıştır. ⁸⁰	

Osmanlı idari ve mali sisteminde yüksek makamlara tayin edilen kişilerin vermek zorunda olduğu ayni ve nakdi hediyeler olan caizeler vardır. Kıbrıs caizesi yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi başlangıçta 47.500 kuruş olarak belirlenmiştir. Zaman içinde yapılan zamlarla bu miktar 75.000 kuruşa çıkarılmıştır.

2.4. M.1780/1781 (H.1195) Senesine Mahsuben Kıbrıs Muhassıllığı Verildiğinde Eskiden Beri Bazı Yerlere Verilen Masraflar ⁸¹

Aşağıdaki tablolarda görüleceği üzere çok çeşitli konular için ödemeler yapılmıştır. İlk olarak “beray-ı ibka-yı cezire-i Kıbrıs” olarak ifade edilen ödemeler yer almaktadır. İbka kelimesi sözlükte daim ve baki etme, yerinde bırakma anlamlarını taşır.⁸² Osmanlı idari sisteminde ise hizmetlerinden memnun kalan kişilerin kendi müracaatları veya amirlerinin teklifi ile görevde kalmalarına izin verilmesine “ibka” denilir.⁸³

Tablo.2.7. Kıbrıs muhassıllığı İbka olunduğunda ödeme yapılan yerler

Ödeme Yapılan Makam	Tarih	Miktar (Kuruş)
Beray-ı ibka-yı cezire-i Kıbrıs. Vacib sene 1195 (M.1780/1781) altın olmak üzere verilen.	11 Cemaziyelahir 1194 (M.14 Haziran 1780)	6.450
Kalemiyye-i kethüda-yı hazret-i sadr-ı âli. Beray-ı ibka-yı Kıbrıs. Vacib sene 1195(M.1780/1781)	“	7.500
Mektubi-i hazret-i sadr-ı âliye verilen. Beray-ı ibka-yı Kıbrıs. Vacib sene 1195(M.1780/1781)	“	1.000
Mühürdar-ı hazret-i sadr-ı âliye verilen. Beray-ı ibka-yı Kıbrıs	“	500
Mühürdar-ı kethüda beye verilen. Beray-ı ibka-yı Kıbrıs. Sene 1195 (M.1780/1781)	“	500
Toplam		15.950

⁷⁹ 1136(M.1723/1724) yılında Bolu'da doğmuştur. I. Abdülhamit'in tahta geçmesinden sonra önce şehreminilik sonrasında vezirlikle beraber rikab-ı hümayun kaymakamlığı görevlerine tayin edilmiştir. 2 Cemaziyelahir 1188'de (M.10 Ağustos 1774)sadrazamlık görevi kendisine verilmiştir. Bu göreve iki kez tayin edilen İzzet Mehmet Paşa 16 Ramazan 1196 (M.25 Ağustos 1782)de görevden alınmıştır. Fikret Sarıcaoğlu “İzzet Mehmet Paşa (Ö.1198/1784)”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.23, İstanbul, 2001, s.557-558.

⁸⁰ D. BŞM. d.04877, s.4.

⁸¹ D.BŞM. d.04877, s.5.

⁸² Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, Hazırlayanlar: Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal. İstanbul 2017, s.60.

⁸³ Mehmet İpsirli, “Mansıb”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.28, İstanbul, 2003, s.4.

Kıbrıs muhassıllığı kendisine verildiğinde 14 Haziran 1780 (H.11 Cemaziyelahir 1194) tarihinde 6.450 kuruş ödenmiştir. Bunun haricinde Osmanlı Devleti'nde "bazı devlet görevlilerinin işlerini yürüten yardımcı"⁸⁴ olarak ifade edilen Sadrazam kethüdasına kalemiyye⁸⁵ ücreti olarak 7.500, mektubi⁸⁶ye 1.000 kuruş, Sadrazam'ın mühürdarına 500 kuruş, Kethüda'nın mühürdarına 500 kuruş olmak üzere toplam 15.950 kuruş ödeme yapılmıştır.

Serhalife-i mektubi-i hazret-i sadr-ı âliye verilen. Beray-ı ibka-yı Kıbrıs için sene 1195 (M. 1780/1781)	11 Cemaziyelahir 1194 (M.14 Haziran 1780)	250
Serhalife Kâtip efendiye verilen. ibka-yı Kıbrıs. Sene 1195 (M.1780/1781)	"	500
Karakulağı ⁸⁷ Kethüda beye verilen. ibka-yı Kıbrıs sene 1195 (M.1780/1781)	"	250
Avaid-i Mu'tade: Katib- i kethüda-yı sadr-ı âliye. ibka-yı Kıbrıs sene 1195 (M 1780/1781)	"	1.000
Avaid-i Takım: Sadr-ı âli ve Kethüda bey. İbka-yı Kıbrıs. Sene 1195 (M.1780/1781)	"	315
Toplam		18.265

Kalemiye baha. Hazinedar hazret-i sadr-ı âli. İbka-yı Kıbrıs sene 1195 (M.1780/1781)	13 Cemaziyelahir 1194 (M.16 Haziran 1780)	7.500
Boğça baha: Hazinedar hazret-i sadr-ı âli. İbka-yı Kıbrıs sene 1195 (M.1780/1781)	"	3.000
Boğça baha: Hazret-i Reisülküttab efendi. İbka-yı Kıbrıs sene 1195(M.1780/1781)	"	3.000
Boğça baha: Katib-i hazine-i sadr-ı âli. İbka-yı Kıbrıs sene 1195	"	500
Boğça baha: Katib-i kethüda bey. Beray-ı ibka-yı Kıbrıs sene 1195		1.500
Toplam		33.765

Yukarıdaki tabloda kendisine ödeme yapılan devlet görevlilerinden birisi de resmi veya özel hazine görevlisi olan hazinedardır. Hazinedarın üstünde hazinedarbaşı bulunmaktadır. Hem iç

⁸⁴ Mehmet Canatar, "Kethüda", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.25, Ankara, 2022, s.332-334.

⁸⁵ Resmi dairelerde gördürülen işler için ödenen ücret, yazı parası. Ferit Devellioğlu, s.581.

⁸⁶ Yazı işlerini idare etmekle görevli memur. Ferit Devellioğlu, a.g.l, s.724.

⁸⁷ Babıali ile saray arasında haber getirip götürülen emir çavuşu, ulakların önünde gidip postanın geldiğini yüksek sesle bağırarak halka haber veren menzil atı sürücüsü. Kubbealtı Lugatı. Erişim Tarihi: 01.01.2024. <http://lugatim.com>.

hazineye hem de dış hazineye bakan hazinedarlar vardır.⁸⁸ Tabloda Sadr-ı ali hazinedarına kalemiye için 7.500 kuruş, boğça için 3.000 kuruş ödenmiştir. Tabloda yer alan devlet görevlilerinden birisi de Reisülküttab Efendi'dir. Osmanlı idari sisteminde yazı işlerini sürdüren Divan Kalemî'nin başında yer alır. XVII. yüzyıldan itibaren Babıali'nin kurulmasıyla buraya taşınan Reisülküttab'ın görevleri de artmıştır. Sadaret kethüdası ile birlikte Sadrazamın birçok görevini üstlenmiştir. Özellikle sefer sırasında ordunun ihtiyaçlarının karşılanması, asker alınması, ordunun sevk ve idaresi vs.⁸⁹

Saat ve ihram baha: Dimitri zımmî bazirgan hazret-i sadr-ı âli. İbka-yı Kıbrıs sene 1195 (M.1780/1781).	13 Cemaziyelahir 1194 (M.16 Haziran 1780)	500
Harc-ı ferman: Beylikçi Efendiye. Beray-ı ibka-yı Kıbrıs sene 1195 (M.1780/1781) .	"	110
Boğça baha: Kethüda-yı hazret-i sadr-ı âli. Beray-ı ibka-yı Kıbrıs sene 1195 (M.1780/1781).	"	5.500
Toplam		39.875

Kelime anlamı "büyük tüccar, ticaret yapan " olan bazirgan, 17. yüzyıldan itibaren gayrimüslim özellikle Yahudi tüccarlar için kullanılmıştır. Osmanlı saray, bahriye ve askeri teşkilat içinde de bazirganlar bulunmaktadır. Ayrıca bazirganlar aynı zamanda sarraflık da yapmışlardır.⁹⁰ Yukarıda tabloda adı geçen Dimitri zımmi bazirgan da bunlardan biridir. Ona saat ve ihram için 500 kuruş ödeme yapılmıştır. Sadrazam'a bağlı olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde Divan-ı Hümayun'a bağlı olarak görev yapan Beylikçi, Ruus ve Tahvil kalemlerinin amiri ve Reisülküttab'ın yardımcısıdır. Beylikçi özellikle XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı devlet idaresinde önem kazanmıştır. Şer'i alanlar dışındaki işlerin yürütülmesi, düzenlenip üst makamlara sunulması, divan defterlerinin tutulması, ahidname, hatt-ı hümayun, ferman, name-i hümayunların hazırlanması onun kontrolü altındadır.⁹¹ Abdülbaki Ağa yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere ferman harcı olarak Beylikçi Efendi'ye 110 kuruş ödemiştir.

Abdülbaki Ağa M.1780/1781, (H.1195) Kıbrıs muhassıllığı ibka olunduğunda çeşitli makamlara M.16 Haziran 1780 (H.13 Cemaziyelahir 1194) tarihine kadar toplam 39.875 kuruş ödeme yapmıştır.

⁸⁸ Erdoğan Mercil, "Hazinedar", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.17, İstanbul, 1998 s.141-143.

⁸⁹ Recep Ahıskalı, "Reisülküttab", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.34, İstanbul, 2007, s.546-549.

⁹⁰ Mehmet İpşirli, "Bezirgan", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul, 1992, s.103-104.

⁹¹ Mehmet İpşirli, "Beylikçi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.6, İstanbul, 1992, s.78-79.

Tablo.2.8. Caize-i has-ı kıbrıs için yapılan ödemeler

Ödeme Yapılan Yer	Tarih	Miktar(Kuruş)
Kıbrıs has-ı peşin-i için sadr-ı âli hazinesine verilen. Caize-i Kıbrıs.	13 Cemaziyelahir 1194 (M.16 Haziran 1780)	10.000
Defa: Kıbrıs has-ı peşin-i için sadr-ı âli hazinesine verilen. Caize-i Kıbrıs.	17 Cemaziyelahir 1194 (M 20 Haziran 1780)	6.250
Defa: Kıbrıs has-ı peşin-i için sadr-ı âli hazinesine verilen. Caize-i Kıbrıs.	25 Cemaziyelahir 1194 (M.28 Haziran 1780)	15.000
Kıbrıs has-ı için mukaddem verilen peşinden maada (başka) bu defa verilip temessükü ahz olunan caize.	5 Zilkade 1194 (M.2 Kasım 1780)	31.250
Toplam		62.500

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere 16 Haziran 1780 (H.13 Cemaziyelahir 1194) tarihinden 2 Kasım 1780 (H.5 Zilkade 1194) tarihine kadar caize-i has-ı Kıbrıs için toplam 62.500 kuruş ödeme yapılmıştır. Kadim olarak belirlenen 47.500 kuruş caize miktarına daha sonra Darendeli Mehmet Paşa zamanında ilave olunan 15.000 kuruş eklenerek ödeme yapılmıştır.

Tablo.2.9. Mîzân-ı Harîr-i Kıbrıs mukataası (İpek kapanı) için yapılan ödemeler

Ödeme Yapılan Yer	Tarih	Miktar(Kuruş)
Mîzân-ı harîr-i Kıbrıs bedeli iltizamı için Telhisçi Ağa'ya verilen.	21 Cemaziyelahir 1195 (M.14 Haziran 1781)	3.250
Mîzân-ı harîr-i Kıbrıs bedeli iltizamının taksit-i bakisi için verilen.	23 Ramazan 1195 (M.12 Eylül 1781)	3.300
Mîzân-ı harîr ve kusur-u has için bila-tahvil verilen. (Bu miktarın ne kadarı mîzân-ı harîr ne kadarı kusur-u has belli değildir.)	-	9.277,5
Toplam		15.827,5

Mizan-ı harir-i Kıbrıs mukataası malından 14 Aralık 1780 (H.17 Zilhicce 1194) tarihinde Konya'da Hacı Mehmet vazifesine 354 kuruş, 26 Kasım 1781 (H 9 Zilhicce 1195) tarihinde Hz. Mevlana vazifesine 146 kuruş ödeme yapılmıştır. Mizan-ı harir-i Kıbrıs mukataası bedeli iltizamı 26 Ocak 1780 (H.19 Muharrem 1194) senesi için 11.000 kuruş olarak belirlenmiştir. Bu husus Abdülbaki Ağa'nın müfredat defterinin yirmi sekizinci sayfasında açıkça belirtilmiştir. Buna mukabil yukarıdaki tabloda yer alan 15.827,5 kuruşun 11.000 kuruşu mizan-ı harir-i Kıbrıs mukataası bedeli iltizamıdır. Kalan 4.827,5 kuruş ise cezire-i has-ı Kıbrıs'ın eksik kalan ödemesidir.

Tablo.2.10. Cizye⁹² ve hediye baha için yapılan ödemeler

Ödeme Yapılan Yer	Tarih	Miktar (Kuruş)
Cizye baha. Hazreti sadr-ı âli. An-muhassılık-ı Kıbrıs. Sene 1195 (M 1780/1781). Teslim-i hazine-i sadr-ı ali.	6 Muharrem 1195 (M.2 Ocak 1781)	25.000
Hediye baha. Hazreti sadr-ı âli. An-muhassılık-ı Kıbrıs. Sene 1195 (M.1780/1781)	9 Muharrem 1195 (M.5 Ocak 1781)	25.000
Cizye ve hediye baha suretlerinin harçlarına verilen.	"	150
Veliyy-ün-niam efendimiz hazretlerine hediye baha olmak üzere verilen.	23 Safer 1195 (M.18 Şubat 1781)	1.375
Taraf-ı hâlisânemize gönderilen hediye baha.	"	1.237,5
Rü'yet hesaptan sonra cizye ve boğça bahalarının harç suretine verilen.	15 Zilhicce 1194 (M.12 Aralık 1780)	75
Rü'yet-i hesaptan sonra Kıbrıs cizyesinin harç aklâmına verilen. Rü'yet muhasebesi için.	16 Zilhicce 1194 (M.13 Aralık 1780)	86

Kıbrıs has-ı bedeli iltizamı, daha önce Abdülbaki Ağa'nın müfredat defterinin dördüncü sayfasında açıklandığı üzere 100.000 kuruş mal-ı has-ı Kıbrıs, 25.000 kuruş cizye baha, 25.000 kuruş boğça (hediye) baha olarak belirlenmiştir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi cizye ve hediye baha miktarları o yılın Muharrem ayında ödenmiştir. Yukarıdaki tabloda Sadr-ı âli olarak bahsedilen sadrazamdır. Veliyyün-niam ise şeyhülislamı belirtmektedir. Ona da hediye baha olarak 1.375 kuruş ödenmiştir.

Tablo.2.11. Mal-ı has-ı Kıbrıs için yapılan ödemeler

Ödeme Yapılan Yer	Tarih	Miktar(Kuruş)
Sarı Mehmet yediyle. Kıbrıs has-ı bakayâsı için sadr-ı âli hazinesine verilen.	23 Muharrem 1195 (M 19 Ocak 1781)	300
Kıbrıs has-ı peşini. Doksan beş senesi. Teslim-i hazine-i sadr-ı âli olunan.	9 Rebiülevvel 1195 (M 5 Mart 1781)	25.000
Doksan beş senesi. Kıbrıs peşin-i harc suretine verilen.	20 Rebiülevvel 1195 (M.16 Mart 1781)	75
Doksan beş senesi. Kıbrıs has-ı taksit-i sânisî olmak üzere verilen.	12 Cemaziyelahir 1195 (M.5 Haziran 1781)	25.000
Taksit-i sâni-i mezkur. Harc-ı kaleme verilen.	"	75
Alél hesap. An-taksit-i salis. Has-ı Kıbrıs. Recep 1195 (M.Haziran/Temmuz 1781).	3 Şaban 1195 (M 25 Temmuz 1781)	10.000

⁹² Cizye: İslam devletindeki gayrimüslim tebaanın erkeklerinden alınan baş vergisi. Halil İncalcık, "Cizye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul 1993, s.45-48.

Tablo 2.11'den devam

Taksit-i sâlis. Has-ı cezire-i Kıbrıs. Sene 1195 (M.1780/1781).	9 Şaban 1195 (M 31 Temmuz 1781)	15.000
Harc-ı sûret-i taksit-i sâlis verilen.	11 Şaban 1195 (M 2 Ağustos 1781)	75
Alél hesap. An-taksit-i râbi. Cezîre-i Kıbrıs. Sene 1195 (M.1780/1781).	Selh-i Ramazan 1195 (M.19 Eylül 1781)	10.000
Kıbrıs'ın doksan beş senesi kıstı hesabı ve harç-ı muhasebesi için verilen.	4 Zilkade 1195 (M 22 Ekim 1781)	15.075

Mal-ı has-ı Kıbrıs için ödenecek toplam 100.000 kuruşluk miktarın daha önce adı geçen defterin dördüncü sayfasında 25.000 kuruşluk dört taksit halinde ödeneceği belirtilmiştir. Bu miktarın 25.000 kuruşu Kıbrıs has-ı peşini olarak sadrazam hazinesine teslim edilmiştir. Zira o tarihte Kıbrıs Adası sadrazama has olarak verilmiştir. İkinci taksit de aynı miktarda ödenmiştir. Ancak üçüncü ve dördüncü taksitlerin yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 10.000 ve 15.000 kuruşluk (75 kuruş harç masrafı) taksitler şeklinde ödendiği görülmektedir.

Tablo.2.12. Diğer masraflar

Ödeme Yapılan Yer	Tarih	Miktar(Kuruş)
Mektupçu Efendi'ye verilen. Esb (katır) baha.	29 Cemaziyelahir 1194 (M 2 Temmuz 1780)	300
Kapudân-ı Deryâ veliyy-ün-niam efendimize ve mahal-i sâireye verilen. Ubûdiyyet ⁹³ .	27 Zilkade 1194 (M.24 Kasım 1780)	20.000
Bazı mahallere verilen. Ubûdiyyet	"	3.500
Îd-i Adhâ (Kurban Bayramı)'da tebriğe gelen mehterhanelere 22 re's (kişi), hadem-i divan ve hadem-i sadr-ı âli 15 re's.	11 Zilhicce 1194 (M.8 Aralık 1780)	37
Kıbrıslı Ali kapudana kaptanlık tevcih olunmak için verilen câize.	9 Muharrem 1195 (M 5 Ocak 1781)	1.250
Doksan beş senesi temessük hizmet-i mübâşiriyesi için verilen.	23 Safer 1195 (M 18 Şubat 1781)	3.750
Adamları Hasan ve Mehmet'e bazı husus için verilen.	"	1.000
Rûyet hesaptan sonra doksan dört senesi Kıbrıs avâriz nüzlü hesabı görüldükten mevkufâta ⁹⁴ verilen.	14 Zilhicce 1194 (M 11 Aralık 1780)	185

⁹³ Ubudiyyet: Kulluk, kölelik, mensubiyet. Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türki*, s.719.

⁹⁴1.Herhangi bir sebeple geçici olarak bekletilmiş, tutulmuş, alıkonulmuş mallar veya paralar.
2.Vakfedilmiş mallar veya mülkler.
3.Gelir fazlası olup hazîneye kalan paralar. Kubbealtı Lugatı. Erişim Tarihi: 01.01.2024. <http://lugatim.com>.

Tablo 2.12'den devam

Rü'yet hesaptan sonra avâriz-ı mezbûrun harcı rûznameçesine ⁹⁵ verilen.	"	13
Rü'yet hesaptan sonra adamları Mehmet ve Monla Hasan'a verilen.	18 Zilhicce 1194 (M.15 Aralık 1780)	100
İzzet Paşa efendimizin sadâret-i tebşîr-i mektûbi-i hadem-i mübâşiriyesi olmak üzere verilen ibka mektubu.	25 Cemaziyelevvel 1195 (M.19 Mayıs 1781)	4.000
Bazı eşya mübâyaası için adamlarına verilen.	2 Recep 1195 (M.24 Haziran 1781)	500
Katip Avni efendiye kaftanlık ve ihram baha verilen.	9 Şaban 1195 (M.31 Temmuz 1781)	35
Kıbrıs ceziresinde Tuzla niyabeti ⁹⁶ şehriyesine. An-şehr-i Şevval. Sene 1195. İla şehr-i Zilhicce. Sene 1195. Altı aylık harç. 170 kuruş, 150 kuruş.	12 Ramazan 1195 (M.1 Eylül 1781)	680
Bazı levazımat mübayaası için çukadarları Süleyman Ağa'ya verilen.	Gurre-i Şevval 1195 (M.20 Eylül 1781)	100
İltimaslarıyla yazılan hitabet ve dersiyi ve beratları harcı. İki kıta.	"	30
Seyid Salih efendinin ıtlâkı için nakibüleşraf ⁹⁷ efendiye verilen. Esb baha.	"	205
Nâkib efendinin adamına verilen. İhram baha.	"	20
Mühürdar yamağı Mehmet efendiye verilen. Destar (sarı) baha.	"	25
Mektûbi efendiye verilen. Oda döşemesi baha.	"	50
Silahdar Şehriyari ağaya verilen. Arslan postu baha.	"	50
Silahdar ağanın kapu çukadarına verilen. Kaplan postu baha	"	50
Silahdar ağanın kapu çukadarına verilen. Oda döşemesi baha.	"	50
Silahdar ağanın kapu çukadarına verilen. İhram baha.	"	20
Taraf-ı saadetlerine gönderilen. Karsak bol yenli kürk. 4 adet 90 (kuruş)	"	380

⁹⁵ Ruznameçe: Günlük hesapların yazıldığı gelir ve gider defteri. Kubbealtı Lugatı.Erişim Tarihi: 01.01.2024. <http://lugatim.com>.

⁹⁶ Niyabet: Vekillik, vekalet, kadı vekilliği. Kubbealtı Lugatı. Erişim Tarihi: 01.01.2024. <http://lugatim.com>

⁹⁷ Nakibüleşraf: Hz. Peygamber soyundan olan ve o soydan gelen kimselerin işlerine bakmak, her türlü kayıtlarını tutmak, kendilerine uygun işlerde çalışmalarını sağlamak, haklarını korumak, fey ve ganimetten alacakları hisseleri takip etmek gibi işlerle resmen görevlendirilmiş kimse. Kubbealtı Lugatı. Erişim Tarihi: 01.01.2024. <http://lugatim.com>.

Tablo 2.12'den devam

İd-i Fıtr'da tebriğe gelen mehterhânelere 22 kuruş. Çizme-i divan ve çizme-i sadr-ı âliye 15 kuruş.	"	37
Poliçeler getiren ocak papazı bey tatara verilen.	24 Şevval 1195 (M 13 Ekim 1781)	15
Kıbrıs'ta derdest fermanının kayd-ı terkinine kethüda kâtibi efendiye verilen.	27 Şevval 1195 (M.16 Ekim 1781)	250
Yine ferman-ı mezbûrun kayd-ı terkini için halife efendiye verilen.	"	150
Ba-pusula Darüsaade-i Şerife ağasına verilen. Eşya bahalarına verilen.	9 Zilkade 1195 (M.27 Ekim 1781)	1.780
Taraf-ı halisanemize gönderilen. Hediye baha. Tahrirleri üzre.	11 Zilkade 1195 (M.29 Ekim 1781)	2.750
Sâiye verilen harcırah.	12 Zilkade 1195 (M.30 Ekim 1781)	20
Çukadarları Süleyman çukadara verilen.	29 Zilkade 1195 (M.16 Kasım 1781)	30
Adamları Monla Mehmet'e verilen.	4 Muharrem 1196 (M.20 Aralık 1781)	60
Doksan altı senesi temesük-ü hizmet-i mübaşiriyesi için verilen.	20 Muharrem 1196 (M 5 Ocak 1782)	3750
Eşkinciyan tımarları için verilen.	"	750
Defa. Eşkinciyan tımarları için verilen.	"	500
Defa. Eşkinciyan tımarları için verilen.	"	1.500
Kapudan-ı deryâ efendimize verilen. Hediye baha.	21 Muharrem 1196 (M 6 Ocak 1782)	2.750
Güzeşte-i sarraf. An Zilkade ila gaye-i 1195.	22 Muharrem 1196 (M.7 Ocak 1782)	17.672,5
Seyid Salih efendinin ıtlâkı için verilen.	"	244,5

Yukarıdaki tabloda farklı konular için yapılan masraflar yer almaktadır. Bunlardan birisi "devletçe bir işi yapmaya memur edilenlerin masraflarına karşılık olmak üzere, gittikleri yerlerdeki halktan tahsil olunan para"⁹⁸yı ifade eden "mübaşiriye"dir. 19 Mayıs 1781 (H.25 Cemaziyevvel 1195) tarihinde İzzet Mehmed Paşa'nın (Ö.1784) sadaretini müjdeleyen haber için mübaşiriye olarak 4.000 kuruş verilmiştir. Ayrıca doksan beş ve doksan altı senesi temessük hizmeti için de 3.750'şer kuruş ödenmiştir. Tabloda hediye olarak verilen ilginç ödemeler de yer almaktadır. Kaftanlık ve ihram için, destar (sarık), esb (katır), oda döşemesi, arslan ve kaplan postu, karsak kürk gibi. Bu hediyeler Abdülbaki Ağa tarafından Kıbrıs muhassılığını aldığı anda tablodaki adı geçen kişilere verilmiştir. Tabloda "devletin resmi

⁹⁸ Ferit Devellioğlu, agl, s.837.

haberlerini ulaştıran görevli” olarak tarif edilen “tatar” ve “sai” isimlerini görürüz.⁹⁹ Masraf olarak gösterilen başka bir terim ise “ıtlak” yani boşanma için verilen miktardır.¹⁰⁰ Kıbrıs’taki derdest fermanının” kayd-ı terkini” yani kaydının silinmesi için de ödeme yapılmıştır.

Bu tabloda dikkat çeken bir madde de “eşkinciyan tımarları” için yapılan ödemeler. Eşkinci, daha çok reaya statüsündeki kişiler arasından seçilip yetiştirilen ve sefere çıkarılan askerler için kullanılmıştır.¹⁰¹ Eşkinciyan tımarları için toplam 2.750 kuruş ödenmiştir.

Toplam 344.865 kuruş mizana kayd olunup hesabı görölmekle fûrunihade. Fi selh-i Zilhicce 1195 (M.16 Aralık 1781).

2.5. Kıbrıs Muhassılı Abdölbaki Ağa’dan Badel Hesap Gerek Baki Kalan Gerek Parça Parça Gerek Nakden ve Gerek Police Tarikiye Gelen Meblaę¹⁰²

Tablo.2.13. Abdölbaki Ağa’dan M1780/1781 (H.1195) senesi için gelen gelirler

Gelir Kaynağı	Tarih	Miktar(Kuruş)
Rü’yet hesaptan sonra baki kalan meblağ. İş bu mahale kayd olundu.	Selh-i şaban 1194 (M.30 Ağustos 1780)	37.218
Çukadarları Mehmet ve Monla Hasan yedleriyle vüröd eden police.	9 Zilkade(1)194 (M.6 Kasım 1780)	75.564
Üç kıta vezaif ol tarafta eda olunmakla bu mahale kayd olundu.	22 Zihicce 1194 (M.19 Aralık 1780)	261,5 38(para)
Adamları Mehmet Ağa ve Monla Hasan yedleriyle vüröd eden police. Yevm-ü cumartesi.	23 Safer 1195 (M.18 şubat 1781)	29.568 59
Adamları Mehmet ve Hasan yedleriyle. An-nakd vüröd eden.	“	66.055
Adamları Mehmet Ağa ve Monla Hasan yedleriyle vüröd eden police. Yevm-ü çeharşenbe.	29 Cemaziyelevvel 1195 (M.23 Mayıs 1781)	26.000
Adamları Mehmet ve Hasan yedleriyle vüröd eden. An-nakd.	26 Cemaziyelevvel 1195 (M.20 Mayıs 1781)	39.405
Adamları Mehmet Ağa ve Monla Hasan yedleriyle vüröd eden police.	25 Cemaziyelahir 1195 (M 18 Haziran 1781)	19.894,5 48
Çukadar-ı Kór Ali Ağa yediyle gelen police.	6 Recep 1195 (M 28 Haziran 1781)	18.000
Sayda tatarıyla gelen meblağdan kabul olunmayub bu defa kabul olunan meblağ.	7 Recep 1195 (M.29 Haziran 1781)	12.000

⁹⁹ Yusuf Halaçoğlu, “Ulak”, *TDV İşlam Ansiklopedisi*, C.42, İstanbul 2012, s.77-79.

¹⁰⁰ Ferit Devellioğlu, agl, s.475.

¹⁰¹ Abdölkadir Özcan, “Eşkinci”, *TDV İşlam Ansiklopedisi*, C.11, İstanbul 1995, s.469-471.

¹⁰² D. BşM. d.04877, s.19.

Tablo 2.13'ten devam

Vezir çukadarı yediyle vürûd eden poliçe.	2 Ramazan 1195 (M.22 Ağustos 1781)	3.000
Çukadarları Süleyman Ağa yediyle vürûd eden poliçe.	2 Şevval 1195 (M.21 Eylül 1781)	25.234 30
Yafa Gümrüğü emini çukadar yediyle vürûd eden poliçe.	11 Zilkade 1195 (M.29 Ekim 1781)	2.000
Paşa tatariyla vürûd eden poliçe.	26 Zilkade 1195 (M.13 Kasım 1781)	11.903 9
Adamları Mehmet Ağa ve Monla Hasan yedleriyle gelen. An-nakd 66.000-417 (noksan)= 65.583.	8 Zilhicce 1195 (M 25 Kasım 1781)	65.583
Niyâbet akçesi olmak. Merkumlar ile gelen.	"	600
Tatar genç Ali yediyle gelen poliçe.	24 Zilhicce 1195 (M.11 Aralık 1781)	5.515
Kıbrıs cizyesi ve avarızı malından üç zahriye ile verilen vezâif. 132,5 kuruş avâriz. 132,5 kuruş cizye-i Kıbrıs.	22 Muharrem 1196 (M.7 Ocak 1782)	266
Kıbrıs cizyesi malından Akliman Kalesi yerlü neferat-ı mevâciblerine. Sene 1194 (M.1780).	"	281
Doksan beş senesi Kıbrıs evrakından tevakkuf (bekleyen) olunan evrak.	"	2.000
Çukadarları Süleyman yediyle gelen poliçe.	"	20.000
Bizim kahveci Mehmet yediyle gelen poliçe.	"	7.050
Ahmet çavuş yediyle gelen poliçe.	"	4.322
Kıbrıs cizyesi malından Akliman Kalesi mevâciblerine verilen. Sene 1195 (M.1780/1781).	"	281
Kahve bid'atı kusurundan.	"	370
Doksan dört senesi vezaif kusuru.	"	4,5 28
Balada şerhle fûru-nihâde olunan meblağ yine zam olunmuştur.		26.950
Toplam		472.377 32

M.1780/1781 (H.1195) senesinde poliçe ile gelen gelirlerin toplamı 260.050,5 kuruştur. Nakit olarak gelen miktar ise 212.327 kuruş. Mizana nakl olunup hesabı görülmekle fûrunihade.

Yukarıdaki tabloda gelir olarak kaydedilen "kahve bidatı" Kıbrıs için oldukça önemlidir. Kahve XVII. yüzyıldan itibaren İstanbul'da resmi toplantılarda da ikram edilmesi sebebiyle önem kazanmış ve kahve ticareti oldukça karlı bir iş olmuştur. Ulema tarafından çok hoş karşılanmayan kahve tüketimi lüks bir ihtiyaç olarak görüldüğü için kahve "rûsumu bid'atıyye"

adı altında vergi alınması kararlaştırılmıştır.¹⁰³ Kıbrıs’da bulunan “kahve rûsumu mukataası” ise malikane olarak verilmiştir. Bu mukataayı ellerinde tutan kişilere muhassıllar müdahale etmiş, İstanbul’a yapılan şikâyet sonrası muhassılın mukataaya karışmaması istenmiştir.¹⁰⁴ Tabloda belirtilen “kahve bid’atı” bu tarz bir gelir olmalıdır.

Ayrıca Akliman Kalesi’nde bulunan askerlerin maaşları için Kıbrıs cizyesi malından 281 kuruş ödenmiştir. Akliman Kalesi ile ilgili ayrıntılı bilgi daha sonraki bölümde verilecektir.

Kıbrıs muhassılı Abdülbaki Ağa’dan gelen gelirler görüntü olarak oldukça fazla gözükmele birlikte bu gelirlerin tamamının İstanbul’daki merkezi hazineye ulaştığını söylemek mümkün değildir. Zira bu gelirlerden yapılan masraflar çıkarılarak kalan miktar hazineye gönderilmektedir.

Tablo.2.14. Mizan (Defteri)

Gelir ve Giderler	Miktar(Kuruş)
Toplam gelir	472.377 26 (para)
Gerek temessük ve bila-temessük has-ı Kıbrıs ve mîzan-ı harîr mesârifi	344.865
Cizye ve avâriz mesârifi fûru-nihâde.	81.169,5
Sarraff güzeştesi fûru-nihâde.	17.672,5
Kalan	28.670

İş bu kusur-u irad doksan altı senesi hesabına irad kayd-ı şud. Fi gurre-i Muharrem sene 1196 (M.17 Aralık 1781). (Hesap görüldükten sonra kalan miktar 1196 senesi hesabına kaydedilmiştir.)

2.6. M.1781/1782 (H.1196) Senesi Kıbrıs Muhassılı Abdülbaki Ağa’dan Tahsil Edilen Gelirler.¹⁰⁵

Tablo.2.15. Kıbrıs muhassılı Abdülbaki Ağa’dan nakden ve poliçe ile gelen gelirler

Gelirin Kaynağı	Tarih	Miktar(Kuruş)
Doksan dört senesi Ramazan-ı Şerif-i gurrelerinden doksan beş senesi Zilhicce gayetine gelince rûyet hesaptan bakî kalan.	Gurre-i Muharrem 1196 (M.17 Aralık 1781)	28.670 26para
Adamları Süleyman ve Deli Mehmet yedleriyle. An-nakd vürûd eden.	15 Rebiülevvel 1196 (M 28 Şubat 1782)	83.194
Adamı Monla Hasan yediyle. An-nakd gelen.	-	82.448,5

¹⁰³ İdris Bostan, “Kahve”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.24, İstanbul 2001, s.202-205.

¹⁰⁴ A.Efdal Özkul, age, s.208-209.

¹⁰⁵ D. BŞM. d.04877, s.9.

Tablo 2.15'ten devam

Adamları Süleyman ve Deli Mehmet yediyle gelen poliçenin kusuru.	29 Rebiülahir 1196 (M.13 Nisan 1782)	8.500
Şehriye-i niyâbet-i kaza-i Mesarya ¹⁰⁶ der-Kıbrıs. Gurre-i Rebiülahir sene 1196 (M.16 Mart 1782) ila gaye-i Cemaziyelahir sene 1196 (M 11 Haziran 1782) (üç aylık).	13 Cemaziyelevvel 1196 (M.26 Nisan 1782)	420
Adamları Süleyman ve Deli Mehmet yediyle gelen. An-nakd ve poliçe. 22.500 an-nakd, 12.500 poliçe, 218,5 kem ayar ifraz. ¹⁰⁷	10 Recep 1196 (M 21 Haziran 1782) 3 Recep 1196 (M.14 Haziran 1782)	34.781,5
Serhalife Efendi'nin adamı Ali Ağa yediyle gelen. Ba-poliçe.	7 Ramazan 1196 (M 16 Ağustos 1782)	6.780
Adamları Hasan ve Ali çukadar yedleriyle gelen. An-nakd.	22 Ramazan 1196 (M.31 Ağustos 1782)	55.770
Merkumlar ile gelen. Poliçe.	3 Zilkade 1196 (M.10 Ekim 1782)	17.276
İkinci çukadar Hasan Ağa yediyle. Ba-poliçe vürud eden.	5000 kuruş. 28 Zilkade 1196 (M 4 Kasım 1782) 1860 kuruş. 7 Zilkade 1196 (M.14 Ekim 1782)	6.860
Adamları Monla Süleyman ve Monla Mehmet yedleriyle. An-nakd gelen hazine (para). 55.874 kuruş. 175,5 kuruş mesârifat.	28 Zilkade 1196 (M 4 Kasım 1782)	55.699,5
Adamları merkumlar yedleriyle niyâbetleri için gelen. An-nakd.	"	2.600
Çukadar veliyy-ün-niam Mustafa çukadar yediyle gelen. Poliçe.	7 Zilhicce 1196 (M 13 Kasım 1782)	12.179
Adamları Monla Süleyman yediyle vürûd eden. Poliçe.	Gurre-i Muharrem 1197 (M.7 Aralık 1782)	1.000
Taraf-ı saadetlerinden Akliman Kalesi yerlü mevâcibine verilen.	9 Rebiülahir 1197 (M4 Mart 1783)	281
Üç kıta zahriye ile taraf-ı saadetlerinden verilen vezâif.	"	261,5 10 para
Doksan altı senesi cizye evrak-ı akçesinden.		2.000
Ba-temessük şeyh seçimde olan alacaklar.		350
Sadr-ı sabık İzzet Paşa kaynı İsmail Ağa'dan red olunan caize. Sene 1197 (1782/1783). Alel hesap ifraz.		18.000

¹⁰⁶ Bu konuyla ilgili aynı bilgi D. BŞM. d.04877 nolu defterin 12.sayfasında "kaza-i Tuzla" olarak geçmektedir. İlk bilgi doğru kabul edilmiştir.

¹⁰⁷ Bu miktarın 218,5 kuruşu eksik ayar olduğu için kabul edilmemiştir.

Tablo 2.15'ten devam

Doksan yedi senesi Kıbrıs cizyesi evrak-ı akçesinden.		2.500
Adamları Monla Hasan ve Monla Ali yedleriyle gelen. An-nakd.		92.252,5 30para
Adamları merhumlar ile gelen. Poliçe evrakı 29.083kuruş. 2541 kuruş Derviş Ağa'nın akçesi. 26542 kuruş caize kusuru.Sene 1197. ¹⁰⁸		26.542,5
Sadr- sabık İzzet Paşa kaynı İsmail Ağa'dan red olunan.		25.000
Toplam		563.366 6para

Tablodaki gelirlerin 480.228,5 kuruşu nakit, 83.137.5 kuruşu ise poliçe ile ödenmiştir. İş bu yekun-u irad diğer mahale nakl olunup doksan altı senesi hesabı rüyet olunmakla fûrunihade. 25 Rebiülahir 1197 (M.30 Mart 1783).

2.7. M.1781/1782 (H.1196) Senesi Abdülbaki Ağa'nın Kıbrıs Muhassıllığı, Cizye, Avarız ve Mizan-ı Harîr Mukataası Bedel-i İltizamı ve Diğer İşler İçin Yaptığı Masraflar¹⁰⁹

Tablo.2.16. Abdülbaki Ağa'nın doksan altı senesi Muharrem'i gurrelerinden Zilhicce'si gayesine gelinceye kadar (M.17 Aralık 1781/6 Aralık 1782)yaptığı masraflar

Ödeme Yapılan Yer	Miktar(Kuruş)
Bir kıta temessük mücebince doksan altı senesine mahsûben Kıbrıs Muhassıllığı için verilen.	253.065
Bir kıta temessük mücebince doksan altı senesine mahsûben Kıbrıs cizyesi ve avârızı için verilen.	81.169,5
Bir kıta temessük mücebince doksan altı senesine mahsûben Kıbrıs mîzan-ı harîr bedel-i iltizamı için verilen.	11.000
Bir kıta temessük mücebince sene-i mezkur Kıbrıs muhassıllığı için hariç ez-defter bazı mahallere verilen.	25.500
Şehriye-i niyâbet-i kaza-i Tuzla. Der mah-ı Safer 1196, ila gaye-i Rebiülevvel 1197 (M.16 Ocak 1782/5 Mart 1783). 14 (ay) 170 kuruş.	2.380
Harc-ı bab-ı niyâbet-i Lefke. (200 kuruş) ve şehriye-i kaza-i mezbur. An gurre-i Rebiülevvel 1196, ila gaye-i Rebiülevvel (1)197.(M.14 Şubat 1782/5 Mart 1783). 5 (ay) 150 kuruş, 8(ay) 130 kuruş.	1.990
Şehriye-i niyâbet-i kaza-i Evdim. An-gurre-i Rebiülahir 1196, ila gaye-i Rebiülevvel (1)197. (M.16 Mart 1782/5 Mart 1783). 12 (ay) 80 kuruş.	960
Şehriye-i niyâbet-i kaza-i Leymason. An- gurre-i Rebiülahir 1196, ila gaye-i Cemaziyelahir 1196. (M.16 Mart 1782/11 Haziran 1782). 3 (ay) 60 kuruş.	180

¹⁰⁸ Gelen 29.083 kuruştan 2541 kuruş çıkarılmıştır.

¹⁰⁹ D. BŞM. d.04877, s.13.

Tablo 2.16'dan devam

Taksit-i evvel ferman-ı hidmet-i mübâşiriyesi için verilen.	450
Adamları Mehmet Ağa'ya verilen harcırah.	60
Adamları Molla Süleyman'a verilen harcırah.	100
Tahrirleri üzre taraf-ı saadetlerine gönderilen. Gâşiye baha.	100
Defa. Tahrirleri üzre taraf-ı saadetlerine gönderilen. Gâşiye baha.	200
Kethüda Kâtibi Efendi'ye ve Serhalife Efendi'ye verilen. Döşeme baha.	250
Tahrirleri üzre devletlü Darüssaade Ağa'sı hazretlerine verilen. Hediye baha.	1.750
Tahrirleri üzre Kıbrıs Monlası'na verilen.	500
Şehriye-i niyabet-i kaza-i Mesarya. An-gurre-i Rebiülahir 1196, ila gaye-i Rebiülevvel (1)197.(M.16 Mart 1782/5 Mart 1783). 12 (ay) 140 kuruş.	1.680
Kethüda-yı hazret-i sadr-ı âli caizesi zamîmesine verilen.	3.000
Telhisçi Ağa'ya verilen. Saat baha.	100
Sadrazam İzzet Paşa kaynı İsmail Ağa'ya verilen. Döşeme baha.	650
Şehriye-i niyabet-i kaza-i Kukla. An-gurre-i Rebiülahir 1196, ila gaye-i Safer 1197. (M.16 Mart 1782/3 Şubat 1783). 11 (ay) 20 kuruş.	220
Tahrirleri üzre inâyetlü Veliyy-ün-niam Efendimiz hazretlerine verilen. Hediye baha.	1.500
Tahrirleri üzre savb-ı hâlisnemize gönderilen. Hediye baha.	1.000
Adamları Monla Süleyman'a verilen harcırah.	50
Mübayaa olunub taraf-ı saadetlerine gönderilen şali ve kerrake bahalarına verilen.	190
Mübayaa olunub taraf-ı saadetlerine gönderilen karsak kürk bahasına verilen.	433
Mübayaa olunub taraf-ı saadetlerine gönderilen bol yenlü sırf samur kürk bahasına verilen.	450
Baha-i hurç ve kilim ve kolan.	24,5
Adamları Monla Süleyman'a verilen harcırah.	50
Taksit-i sâni hidmet-i mübâşiriyyesi için verilen.	200
Doksan yedi senesi Kıbrıs cizye boğçası hidmet-i mübâşiriyyesine verilen.	3.750
Toplam	392.952

İşbu yekûn mesarifat mizana nakl olunub doksan altı senesi hesabı görülmekle fûrunihade. 25 Rebiülahir 1197 (M.30 Mart 1783).

Yukarıdaki tabloda Kıbrıs'da bulunan kazalardaki naiblere ödenen "niyabetlik" ücretleri birbirinden farklıdır. Niyabet, sözlükte "vekalet, vekillik, kadı vekilliği, kadılık" olarak belirtilmiştir.¹¹⁰ Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ta kurduğu idari düzende adli işleri yürütmekle

¹¹⁰ Ferit Devellioğlu, agl, s.1008.

görevli bir müfti ve bir kadı Lefkoşe’de bulunurdu. Müfti, fetva verme işini yaparken şer’i ve örfi hukuku uygulama görevi baş kadınındı. Diğer kazalarda da kadı veya vekilleri (naib) vardı. Ancak görevlendirilen kadıların çoğunluğu İstanbul’da kalır, görev yerlerine ise iltizamen vekillerini gönderirdi. Lefkoşe’de bulunan kadılar da kazalara gitmeyerek yerlerine naib gönderirlerdi.¹¹¹ İncelediğimiz dönemde naiblere ödenen miktarlar kazalara göre farklılık göstermektedir. Aylık en çok ödeme yapılandan en aza doğru bir sıralama yaparsak:

1- Tuzla – 170 kuruş, (yıllık 2.040 kuruş).

2-Lefke – 5 ay 150 kuruş, 8 ay 130 kuruş, (13 aylık 1.790 kuruş).

3-Mesarya – 140 kuruş, (yıllık 1.680 kuruş).

4-Evdim – 80 kuruş, (yıllık 960 kuruş).

5- Leymason – 60 kuruş, (yıllık 720 kuruş).

6- Kukla – 20 kuruş, (yıllık 240 kuruş) olduğu görülmektedir. Bu miktarlar 1195-1196 seneleri için aynı şekilde uygulanmıştır.

Tablo.2.17. Mizan (Defteri)

Gelir ve Giderler	Miktar (Kuruş)
Toplam gelir.	563.366 6(para)
Toplam mesarifat.	392.952
Sarraf güzeştesi ifraz.	23.000
Kalan	147.414 6(para)

İşbu fazla kalan irad doksan yedi senesi iradına nakl olunmakla fûrunihade. Gurre-i Muharrem 1197 (M.7 Aralık 1782).

2.8. M.1780, (H.1194) M.1780-1781 (H.1195) ve M.1781-1782 (H.1196) Seneleri Gelir ve Giderlerinin Karşılaştırılması

Kıbrıs muhassılı Abdülbaki Ağa’ya ait olan müfredat defterinde yer alan bilgilere göre 1194 (M.1780), 1195 (M.1780-1781) ve 1196 (M.1781-1782) senelerine ait gelirler ve Mal-ı has-ı Kıbrıs, Kıbrıs cizyesi ve avarızı, Kıbrıs caizesi, mizan-ı harir mukataası ve çeşitli yerlere verilen hediyeler vs. için yapılan masraflar yukarıda ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu gelir ve giderlerin yıllara göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Aşağıdaki tabloda bu bilgilerin yıllara göre nasıl olduğu görülmektedir.

¹¹¹ Nuri Çevikel, (2000), age, 68-69.

Tablo.2.18. M.1780, (H.1194) M.1780-1781 (H.1195) ve M.1781-1782 (H.1196) seneleri gelir ve giderleri

Sene	Gelirler (Kuruş)	Giderler (Kuruş)	Kalan (Kuruş)
1194 (M.1780)	460.740	406.346	37.217
1195 (M.1780-1781)	472.377 26para	344.865	28.670
1196 (M.1781-1782)	563.366 6para	392.952	147.414 6para

Tabloda görüldüğü gibi en fazla gelir M.1781-1782 (H.1196) senesine aittir. Daha sonra M.1780-1781 (H.1195) senesi ve en az gelir M.1780 (H.1194) senesinde elde edilmiştir. Bunların dışında mizan defterinde yer alan diğer bir bilgi ise sarraf güzeştesine(faiz) ödenen miktarlardır. Aşağıdaki tabloda bu miktarlar yer almaktadır.

Tablo.2.19. M.1780, (H.1194) M.1780-1781 (H.1195) ve M.1781-1782 (H.1196) sarraf güzeştesine verilen

Sene	Miktar (Kuruş)
1194 (M. 1780)	17.177
1195 (M. 1780-1781)	17.672,5
1196 (M. 1781-1782)	23.000

Kıbrıs muhassılı Abdülbaki Ağa'nın müfredat defterindeki belli başlı masraflar arasında yer alan Mal-ı has-ı Kıbrıs, Kıbrıs caizesi, cizye ve avarız masrafları, mizan-ı harir mukataası miktarları da aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo.2.20. M.1780, (H.1194) M.1780-1781 (H.1195) ve M.1781-1782 (H.1196) seneleri mal-ı has-ı Kıbrıs, Kıbrıs caizesi, cizye ve avarız masrafları, mizan-ı harir mukataası bedel-i iltizamı

Sene	Mal-ı Has-ı Kıbrıs	Kıbrıs Caizesi (Kuruş)	Cizye ve Avarız Masrafları (Kuruş)	Mizan-ı Harir Mukataası Bedel-i İltizamı (Kuruş)
1194 (M. 1780)	100.000	55.000	81.170	11.000
1195 (M. 1780-1781)	100.600	62.500	81.169,5	11.000
1196 (M. 1781-1782)	100.300	65.500	81.169,5	11.000

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Mal-ı has-ı Kıbrıs için belirlenen 100.000 kuruşluk miktar M.1780-1781(H.1195) senesinde 100.600 kuruş, M.1781-1782 (H.1196) senesinde ise 100.300 kuruş olarak ödenmiştir. 47.500 kuruş olarak belirlenen Kıbrıs caizesi yapılan

zamlarla M.1780 (H.1194) senesinde 55.000 kuruş, M.1780-1781 (H.1195) senesinde 62.500kuruş, M.1781-1782 (H. 1196) senesinde ise 65.500 kuruş olarak ödenmiştir. Mizan-ı harir mukataası ise yıllık 11.000 kuruş olarak belirlendiği şekilde ödemesi yapılmıştır.



3. BÖLÜM

KIBRIS CİZYESİ, BEDEL-İ NÜZUL MALI VE AKLİMAN KALESİ

3.1. Kıbrıs Cizyesi

Kelime anlamı “kâfi gelmek, karşılığını vermek, ödemek” olan cizye; Osmanlı Devletinde gayrimüslim tebaanın erkeklerinden alınan baş vergisi, haraç olarak tanımlanmıştır. Vergiyi toplayan kişiler önceleri “haraççı” olarak adlandırılırken sonraları “cizyedar” denilmiştir.¹¹² Kıbrıs’ın fethi sonrası Ada’da Osmanlı idari sisteminin oluşturulmasına başlanmıştır. Müslümanlardan alınan vergileri beylerbeyinin görevlendirdiği kişiler toplarken Hristiyanların vergileri başpiskopos ve dragoman adı verilen tercümanlar tarafından toplanmıştır. Cizye ödeyen gayrimüslim halk üç sınıfa ayrılmıştır. 1-Ala, 2-Evsat, 3- Edna. Bu sınıfların ödedikleri cizyenin miktarı farklı olmuştur. Örneğin 1716 senesinde, Ala 4 altın, Evsat 2 altın, Edna ise 1 altın ödemiştir.¹¹³

Kıbrıs muhassılı Abdülbaki Ağa’ya ait olan müfredat defterinde Ada’nın M.1780 (H.1194), M.1780-1781(H.1195) senesi cizye kayıtları da yer almaktadır. 11 Mayıs 1780 (H.7 Cemaziyelevvel 1194) tarihinde gönderilen telhis gereğince Kıbrıs ve tevabi-i kalem-i cizyesinin toplanması vazifesi Abdülbaki Ağa’ya verilmiştir. Bunun için 25.000 kuruş peşin ve güvenilir bir kefil karşılında berat evrakı kendisine gönderilmiştir.¹¹⁴ Bu evrakta yer alan bilgiler aşağıdaki tablodadır.

Tablo 3.1. M.1780-1781(H.1195) senesi Kıbrıs cizyesi

Cizye mükellefi	Evrak adet	Ödeyeceği Miktar (Kuruş)
A'lâ	1.046	11
Evsat	8.216	5,5
Ednâ	1.257	2,5
Toplam	10.519	

Kıbrıs ve tevabi-i kalem-i cizyesinin on bin beş yüz on dokuz adet evrakı bulunmaktadır. Bu evrakın bin kırk altı adeti ala, sekiz bin iki yüz on altı adeti evsat ve bin iki yüz elli yedi adeti edna sınıfında cizye mükellefidir. Toplam yedi milyon iki yüz on sekiz bin doksan (akçe)nin üç yüz on üç bin altı yüz yetmiş bir (akçe) maaş ve kitabet olarak, altmış bir bin (akçe) kısmı ocaklık ve vezaif olarak ayrılmıştır. Maaş, kitabet, ocaklık ve vezaif dışında kalan altı milyon

¹¹² Halil İncalcık, “Cizye”, s.45.

¹¹³ Fikret Alasya, agm, s.98-99.

¹¹⁴ D. BŞM. d.04877, s.25.

sekiz yüz kırk üç bin dört yüz on dokuz akçe, (1kuruş=120 akçe) elli yedi bin yirmi sekiz buçuk kuruş mal olarak kayd edilmiştir.

Yukarıdaki tabloda görülen cizye evrak adetlerini daha önceki yıllarla karşılaştırdığımızda farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu sayı aynı zamanda Ada'da yaşayan gayrimüslim erkek nüfusunu da belirtmektedir. Aşağıdaki tabloda M.1727/1728 (H.1140) ile M.1749-1750 (H.1163) tarihleri arasında Kıbrıs Adası'ndaki cizye evrakları yer almaktadır.¹¹⁵ Buna göre Abdülbaki Ağa'nın muhassıl olduğu dönem Ala ve Evsat düzeyindeki evrak sayıları azalırken daha az miktarda cizye ödeyen Edna sayıları artmıştır.

Tablo 3.2. M.1727/1728 (H.1140) ile M.1749-1750 (H.1163) tarihleri arasında Kıbrıs Adası'ndaki cizye evrakları

Yıl	A'lâ	Evsat	Ednâ
1140	1.196	9.455	1.926
1142	1.196	9.455	1.926
1144	1.196	9.455	1.349
1145	1.300	10.400	1.300
1147	1.300	9.440	1.300
1158	1.200	9.440	1.410
1163	1.110	9.440	1.410

3.2. Kıbrıs Bedel-i Nüzul Malı

Nüzul "Osmanlı maliyesinde sefere çıkan ordunun yiyecek ihtiyacının karşılanması için buğday ve arpa gibi hububattan alınan aynı vergiyi ifade etmektedir." Dağıtılması ve toplanmasında daha önce tespit edilmiş avarız hanesi vergi kuralları esas alınır. Her avarız hanesinin vereceği arpa veya un miktarı bildirilir.¹¹⁶ Bu verginin Kıbrıs Adası'nda da alındığı belgelerden anlaşılmaktadır. Abdülbaki Ağa'ya ait müfredat defterinin yirmi beş ve yirmi yedinci sayfalarında M.1780/1781 (H.1195) senesi bedel-i nüzul vergisinin toplanma yetkisinin kendisine verilmesi için yazılmış bir telhis ve bunun kabul edildiğine dair ferman yer almaktadır. Belgeye göre Kıbrıs Adası'nın on üç bin doksan iki kuruş bedel-i nüzul malı bulunmaktadır. Abdülbaki Ağa peşin üç bin kuruş ve kalan kısmı güvenilir kefil karşılığında bu vergiyi toplamaya hak kazanmıştır. Ada'da on iki bin (12.000) (avarız) hane bulunmakta ve her haneden bir tam kuruş bedel alınmaktadır. Bir kuruş 120 ve 110 akçe olarak kabul edilmiş olup, toplam 1.440.000 akçe 13.092 kuruş olarak hesap edilmiştir.

¹¹⁵ Ali Efdal Özkul,(2002), age, s.197.

¹¹⁶ Ömer İşbilir,"Nüzul", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2007, C.33, s.311-312.

3.3. Akliman Kalesi ve Kıbrıs İlişkisi¹¹⁷

Akliman Kalesi, günümüzde İçel (Mersin) ilinin Silifke ilçesine bağlı olan Taşucu körfezinde bulunmaktadır. Bölge konumu hasebiyle antik çağlardan beri birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesiyle Silifke ve Taşucu'nun önemi artmıştır. Akliman, Akkale ve Yenicekele olarak da adlandırılan Akçakale, adaya ulaşımı ve haberleşmeyi güvenli hale getirmek, Akliman'daki iskeleyi korumak için M.1572'de (H.979/980) yapılmıştır.¹¹⁸ İçel sancağında bulunan Akliman, Kıbrıs'ın fethi sırasında adaya asker ve mühimmat taşınmasında önemli bir merkez olmuştur. Osmanlı Devleti fetih hazırlıklarını büyük bir titizlikle yapmış askerlerin adaya nakledilmesi için farklı güzergahlar belirlemiştir. Anadolu ve Rumeli askerlerinin adaya ulaştırılmasında Silifke ve Gülnar bölgeleri, özellikle Akliman kullanılmıştır. Buradan alınan askerler Kıbrıs'ın Tuzla (Larnaka) bölgesine taşınmıştır.¹¹⁹ Fetih sonrasında ise ticari ve askeri amaçla kullanılan faal bir liman olmuştur. Kıbrıs'ın önemli gelir kaynakları arasında yer alan "tuz" ticaretinde de Akliman Kalesi kilit bir rol oynamıştır. Adadan çıkarılan tuz deniz yolu kullanılarak Anadolu'daki Akliman iskelesine getirilir, oradan da develer vasıtasıyla İstanbul'a gönderilirdi.¹²⁰

Hem deniz hem de kara yolu bağlantıları bulunan Akliman Kalesi, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar Anadolu ile Kıbrıs arasında bağlantıyı sağlayan önemli bir merkez olmuştur. Ünlü Osmanlı haritacı ve denizcisi Piri Reis (ö.1553) Kitab-ı Bahriye adlı eserinde Akliman Kalesi'nden şöyle bahseder;

"...Şimdi de Midilli'nin karşısındaki Anadolu sahillerini anlatalım ki hepsi de faydalı olsun. Emekyemez burnundan anlatmaya başlayalım. Dolaşıp İncir Limanı'na oradan Mardeliç Kalesi'ne kadar Anadolu kıyısındaki Emekyemez Baba bir yumru burun ucunda yatar. Bir evliyadır koyun güderek yetişmiştir derler. O veli hürmetine şimdi bile her geçen gemi denize bir miktar peksimet atar. Martı kuşları üşüşürler. Emekyemez burnu bir dağdan inip denize uzanmış bir yumru burundur. Emekyemez Baba'nın namazgahı o burnun üzerindedir. Şimdi oraya bir kabir taşı dikmişlerdir. Bu burnun yıldız tarafları sarptır. Gemiler barınamaz. Daha dört mil kadar yıldız tarafına gelmek lazımdır ki demir yeri bulunsun. Burada AKLİMAN denen bir burun vardır. Poyraz günlerinde burnun kible tarafında küçük gemiler yatabilir. Büyük gemiler poyraza karşı denizde yatarlar. Buradan ta boğaz ağzına gelinceye kadar kırk sekiz mildir. Bu mesafe arası yufka sulu yerlerdir. Fakat rüzgar denizden olunca

¹¹⁷ Sema Büyükyabat, "18. Yüzyıl Sonunda Akliman Kalesi ve Kalede Bulunan Görevlilerin Maaşı", *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 16 (94), 1-12.

¹¹⁸ Ş.Çelik, "İçel", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2000, C.21, s.374-380.

¹¹⁹ M.A. Erdoğan, *Kıbrıs'ta Osmanlılar*, Lefkoşe 2008, s.78.

¹²⁰ Erdoğan, age, s.284.

yatılmaz. Emekyemez Baba'nın kible tarafları ta Deve Boynu'na varıncaya kadar hep derin yerlerdir....".¹²¹

Akliman Kalesi'nde bulunan askerlerin maaşları Kıbrıs cizyesi malından ödenmiştir. M.1775/1776-1784/1785 (H.1189-1199) yılları arasında muhassıllık yapmış olan el-Hac Abdülbaki Ağa'ya ait müfredat defterinde Akliman Kalesi'nde bulunan askerlere Kıbrıs cizyesi malından ocaklık olarak ödenen maaşların kayıtları yer almaktadır.¹²² Buna göre M.30 Mart 1783 (H. 25 Rebiülahir 1197)tarihinde M.1781/1782 (H.1196) senesine mahsub olarak günlük 281 gurus ödenmiştir.¹²³

Ayrıca 7 Ocak 1782 (H.22 Muharrem 1196) tarihinde M.1780 (H.1194) ve M.1780/1781 (H.1195) senesi için günlük 281 gurus verildiği kayıtlıdır.¹²⁴ Söz konusu defterin 26. sayfasında ise Kıbrıs cizyesi malından cizyedar el- Hac Abdülbaki Ağa tarafından adı geçen kaledeki neferlere günlük 305 gurus hesabıyla maaşlarının ödendiği yazılmıştır. Kalede bulunan nefer sayısı 51 kişidir. Aynı sayfada bulunan diğer bir belgede ise Kıbrıs Adası'nda vaki Akliman Kalesi muhafazası için bulunan askerlere ödenmesi gerekli olan senevi kırk beş bin akçe maaşlarının geciktirildiği belirtilmiştir. Askerlerin maaşlarının Kıbrıs cizyesi malından ödenmesi için verilen suret-i berat ve hüccet-i zahriyenin zayi olması (kaybolması) sebebiyle bu durumu açıklayan bir senedin ilgili kaleme getirilerek durumun düzeltilmesi için bir arzuhal gönderilmiştir.¹²⁵ Sayfanın devamında adaya gönderilen fermana Akliman Kalesi'nde bulunan askerlerin maaşlarının Kıbrıs cizyesi malından her sene dörder pare hesabıyla (bir akçe=dört para) verile gelmişken cizyedarları tarafından beşer akçe teklif edildiği belirtilmiştir. Bu durumdan dolayı askerlere sıkıntı yaşatılmaması için M.1763/1764 (H.1177) tarihinde bir emri şerif gönderilmiştir. Bu emri şerifte cizyedarların askerlere verilmesi gereken maaşları dörder pare hesabı ile vermeleri ve bu hususta daha önceki uygulamalara bakarak hareket etmeleri istenmiştir. Ayrıca Kıbrıs cizyesi malından ocaklık olarak yıllık elli bin akçe olan maaşlarının beş bin akçesi tevkif-i müşahere fûrunihade olduktan sonra kalan kırk beş bin akçe maaşlarının bir kuruş= yüz altmış akçe hesabıyla ödenmesi gerektiği bildirilmiştir. Cizyedarların bu hususa özellikle dikkat etmeleri, dörder akçe yerine beşer akçe teklif edilmemesi bilhassa belirtilmiştir. ("*...Kıbrıs ceziresinde vaki Akliman kalesi neferatının cezire-i merkume cizyesi malından ocaklık olan mevacibleri beher sene pare dörder hesabıyla verile gelmişken cizyedarları tarafından pare beşer akçe teklif ve cevri-ü taciz ettirilmemek babında bin yüz yetmiş yedi tarihinde emri-i şerif verilmişken cizyedar olanlar...*"). Maaş ödemeleri hicret takvimine göre ödenmiştir. Buna göre bir yıl 354 gün olarak kabul edilmiştir.

¹²¹Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye*, Tercüman 1001 Temel Eser, Haz. Yavuz Senemoğlu, 1973, s.148-149.

¹²²M. Demiryürek, (2012), s.25-27.

¹²³D. BŞM, d 04877, s. 12.

¹²⁴D. BŞM, d 04877, s. 19.

¹²⁵D. BŞM, d 04877, s. 26.

Yukarıda bahsedilen emri şerif gereğince M.28 Ekim 1780 (H.29 Şevval 1194) tarihinde Lefkoşa kadısı Es-seyyid Mustafa Hasib Efendi, Akliman Kalesi askerlerinin maaşları için vekilleri olan odabaşları Ali bin Mehmed adlı kişinin meclis-i şer-i şerife geldiğini ve Kıbrıs muhassılı olan Abdülbaki Ağa'dan tam olarak maaşları aldığını bildirmiştir. Bu belgenin altında Alaybeyi İbrahim Ağa, Defterdar el-Hac Mehmed Efendi, Yeniçeri Ağası el-Hac Osman Ağa ve Kapu Kethüdası el-Hac Hasan Ağa'nın isimleri bulunmaktadır.

Akliman Kalesi'nin coğrafi konumu hakkında belgelerde yazan ile gerçek farklıdır. Akliman, İçel (Mersin) ilinin Silifke ilçesine bağlı Taşucu körfezinde yer almaktadır. Ancak BOA'ndeki belgeler incelendiğinde farklı bir ifadeye rastlanır. Zira belgelerde *"Kıbrıs ceziresinde vaki' Akliman kalesi..."* yazıldığı görülmektedir. Üstelik bu ifade sadece tek bir belgede değil Aklimanla ilgili hemen hemen bütün belgelerde geçmektedir. Örneğin, BOA'nde Bab-ı Defteri Başmuhassebe Kalemî Defterleri'nde bulunan 04877 numaralı Müfredat defterinde *"Kıbrıs Ceziresi'nde vaki Akliman kalesi muhafazasında olan yerlü neferatının gayr- ez malı vesaire ve tevkif-i müşahere senevi kırk beş bin akçe..."* şeklinde yazılmıştır. Konuyla ilgili neden böyle bir ifade kullanıldığı bilinmemektedir. Evliya Çelebi'nin bahsettiği gibi *"halkı Kıbrıs kuludur"* ifadesine binaen bu şekilde yazılmış olabilir mi? Ya da askerlerin maaşları Kıbrıs cizyesi malından ödendiği için mi? Bu soruların cevabı şu an için meçhuldür. Ancak dikkat edilmesi gereken husus bir belge okunup incelendiğinde ihtiva ettiği bilgilerin araştırılması gerektiğidir. Belgede yazılanların doğruluğu kanıtlandıktan sonra kullanılmalıdır.

SONUÇ/DEĞERLENDİRME

Kıbrıs'ın fethini müteakip oluşturulan idari sistem zaman içinde değişikliklere uğramıştır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi Osmanlı Devleti'nin çok önem verdiği vergi gelirlerinin hızlı ve düzgün bir şekilde merkeze iletilmesini sağlamaktır. Muhassıllık sisteminin kullanılmasının amacı da merkezle taşra arasındaki aracılığı ortadan kaldırarak vergilerin doğrudan toplanabilmesini sağlamaktır. Ancak muhassılların iltizam bedeli olarak ödediği miktarları karşılamak amacıyla halktan fazla vergi toplamak istemesi veya iltizam bedeli dışında ödemek zorunda kaldığı diğer giderler muhassıllar ile halk arasında tartışmalara sebep olmuştur. Bazen haklı bazen de haksız yere muhassıllar merkezi idareye şikâyet edilmiştir.

Abdülbaki Ağa, eski bir yeniçeri ağası iken muhassıl olmuş, görev yaptığı dönemlerde hem ticaretle uğraşmış hem de muhassıllık vazifesini yerine getirmiştir. Ancak gerek gayrimüslim halkın liderleriyle yaşadığı sıkıntılar gerek vergi tahsilatı yüzünden merkeze şikâyet edilerek M.1785(H.1199/1200) yılında sürgüne gönderilmiştir. Hakkında TC. Cumhurbaşkanlığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde pek çok belge bulunmaktadır. Ancak bunlar başka bir çalışmanın konusu olabilir.

Bu çalışmada muhassıl Abdülbaki Ağa'nın muhasebe kayıtları incelendiğinde yapılan masraflar ve gelirler ayrıntılı şekilde görülmektedir. Abdülbaki Ağa ödemesi gereken iltizam bedeli dışında "caize" adı altında pek çok kişiye hediye veya para ödemek zorunda kalmıştır. M.1780 (H.1194) senesi Kıbrıs has iltizamı için ödemesi gereken toplam 150.000 kuruş iken 246.565 kuruş ödemiştir. Fazladan ödenen bu miktarın kimlere ödendiğine bakıldığında uzun bir liste olduğu görülmektedir. Sırasıyla; sadrazama caize (hediye), ubudiyet, mübaşiriye, sadrazamın kethüdasına kalemiyye ve boğça baha, reisülküttap efendiye boğça baha, sadrazamın hazine darına ve katibine caize adı altında para ödenmiştir. Ayrıca sadrazam kethüdasının katibine, mektupçu efendiye, sadrazamın mühürdarına, kethüda mühürdarına, başkatibine, sadrazam kethüdasının karakulağına da çeşitli miktarlarda ödeme yapılmıştır. Para dışında kaftan, çizme, elmaslı mücevher, aslan kürkü, Kaplan kürkü, karsak kürk ve boğça bahası gibi eşyalar için de ödenek ayrılmıştır. Liste bu şekilde uzayıp gitmektedir. Tablo 2.12 de bu hediyeler ayrıntılı olarak belirtilmiştir. XIX. Yüzyıla kadar muhassıllık vazifesini alan kişilerin sadrazama on bin, defterdara beş bin, rikab-ı hümayun kaymakamına, kethüda ve defterdar vekiline belli miktarlarda avaid verdiği bilinmektedir.¹²⁶ Padişah III. Selim (1789-1807) senesinde bir ferman çıkararak "Kıbrıs muhassıllığına atanan kişilerden caize alınmamasını istemiştir".¹²⁷ Muhassıl iltizam bedeli yanı sıra bu ödemeleri de yapmak zorunda olduğu için bunları masraf olarak göstermiştir. Örneğin M.1780 (H.1194)senesi için toplam gelir 460.740 kuruş, masraf ise 406.346 kuruş olarak kaydedilmiştir. Kalan kısımdan sarrafa ödenen faiz ise

¹²⁶ TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi, HAT-261/15071. G. Dinç, *Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs (1800-1839)*, Doktora Tezi, Antalya 2010, s.133.

¹²⁷ G. Dinç, Antalya(2010), s. 133. TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi, HAT-261/15071.

17.717 kuruştur. Geriye kalan miktar ise bir sonraki senenin gelir defterine yazılmıştır. Kısaca merkezin istediği vergi akışı tam olarak sağlanamamıştır.

Muhassıl ile sarraflar arasında karşılıklı bir alışveriş olduğu görülmektedir. Muhassıl genellikle iltizam için ödemesi gereken ilk peşinatı sarraftan borç olarak almıştır. Sonrasında ise sarrafa “güzeşte” adı altında faiz ödemiştir. Hem Osmanlı Devleti’nin hem de Kıbrıs’taki muhassılın sarrafı bulunmaktadır. Nitekim M.1780 (H.1194) senesi için sarraf Arotin’den 40.000 kuruş alınmış, bazı gümrük iltizamları ve hediye paraları ödendikten sonra kalan kısım sarraf Sahak’a teslim edilmiştir. Sarraflar, o dönem günümüzdeki bankaların yaptığı hizmetlerin bir kısmını yerine getirmişlerdir. Muhassıl Abdülbaki M.1780-1781-1782 (H.1194-1195-1196) yıllarında sarrafa toplam 57.849,5 kuruş faiz ödemiş ve masraf olarak kaydetmiştir.

M.1780/1781(H.1195) senesi Kıbrıs Adası’nın toplam geliri 472.377 kuruş 26 paradır. Masrafları ise 443.707 kuruştur. Bu giderin 344.865 kuruşu has-ı Kıbrıs ve mizan-ı harir, 81.169,5 kuruşu cizye ve avarız, 17.672,5 kuruşu ise sarraf güzeştesine verilmiştir. Kalan 28.670 kuruş 1196 senesi gelir defterine kaydedilmiştir.

M.1781/1782 (H.1196) senesi için muhassıl Abdülbaki Ağa toplam 563.366 kuruş 6 para gelir, 392.952 kuruş masraf ve 23.000 kuruş sarraf güzeştesi kaydetmiştir. Diğer yıllarda olduğu gibi Abdülbaki Ağa, muhassıllık vazifesini aldığı için pek çok kimseye hediye adı altında para vermek zorunda kalmıştır. Mesela Kethüda katibi ve Başhalife’ye döşeme baha, Telhisçi Ağa’ya saat baha vs. Masraf olarak gösterilen harcamalar arasında ise Kıbrıs Adası’nın Mesarya, Tuzla, Lefke, Evdim, Leymosun ve Kukla kazalarındaki naiblere ödenen niyabetlik ücretleri dikkat çekmektedir. Aylık 170 ile 20 kuruş arasında ödeme yapıldığı görülmektedir. Yıllık ödenen ücretlere baktığımızda en fazla Tuzla kazası, sonra sırasıyla Lefke, Mesarya, Evdim, Leymosun ve Kukla kazası gelmektedir. Toplam 7.430 kuruş ödenmiştir. Bu miktar M.1780/1781 (H.1195) ve M.1781/1782 (H.1196) seneleri için geçerlidir.

Kıbrıs cizyesi ile ilgili M.1780 (H.1194) ve M.1780/1781 (H.1195) yılına ait kayıtlara bakıldığında toplam 10.519 adet cizye mükellefi olduğu görülmektedir. Bu aynı zamanda o tarihte Kıbrıs Adası’ndaki gayrimüslim vergiye tabi erkek nüfusunu da göstermektedir. Söz konusu yıllarda Ada’daki kadın, erkek ve çocuklardan oluşan toplam gayrimüslim nüfusu hesaplamak için Nuri Çevikel’in Kıbrıs Eyaleti kitabında yer alan aile başına düşen çocuk sayısının 2.1 olduğu varsayılarak bunlara birer de anne sayıları eklendiğinde yaklaşık 31.558 toplam nüfusa sahip oldukları görülmektedir. Diğer yıllarla karşılaştırıldığında Ada’daki gayrimüslim nüfus azalmıştır.

Osmanlı Devleti’nin Kıbrıs’ın fethi sırasında askerlerin adaya aktarılması için kullandığı limanlardan birisi olan Akliman, günümüzde İçel ilinin Taşucu bölgesinde bulunmaktadır, fetihten sonra ayrı bir önem kazanmıştır. Kıbrıs-Anadolu bağlantısını sağlayan bu limanın güvenliği için fetihten sonra burada bir kale, Akliman Kalesi, inşa edilmiştir. Bu kale fetihten sonra ticaret için özellikle Kıbrıs’tan gelen malların Anadolu’ya ulaştırılması amacıyla

kullanılmıştır. Kalenin ve limanın güvenliği için orada bulunan askerlerin yıllık maaşları Kıbrıs cizyesi malından ödenmiştir. Bu yüzden de muhassıllara gönderilen emr-i şeriflerde “Kıbrıs ceziresinde vaki Akliman Kalesi” ibaresi geçmektedir. Bu ifade ise sanki Akliman’ın Kıbrıs Adası’nda yer aldığı zannını uyandırmaktadır. Halbuki durum hiç de öyle değildir. Kale Anadolu’da yer almaktadır.

Bu çalışma Abdülbaki Ağa özelinde muhassılların Kıbrıs halkı ve merkezi yönetimle olan ilişkilerini aydınlatmayı amaçlamaktadır. Muhassılların iltizam bedeli dışında yaptıkları masraflar neticesi hedeflenen vergi gelirlerine ulaşamamıştır. Aynı zamanda Müslüman ve gayrimüslim halk muhassılla sorunlar yaşamıştır. Sarraflar muhassıllara borç vermek suretiyle onları etki alanları içine almıştır. Muhassıl Abdülbaki Ağa’nın incelenen dönemdeki gelir ve giderleri Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu siyasi ve askeri gelişmelere paralel bir şekilde oluşmuştur. Savaş ve iç karışıklıkların yaşandığı dönem gelirlerde azalma görülürken istikrar döneminde artış olduğu görülmektedir. İstanbul’dan uzaklaştıkça merkezi otoritenin gücünün azaldığı, yönetim ve yöneticilerin yerel güçlerin etkisi altında kaldığı aşikardır.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

1. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi

Bab-ı Defteri, D. BŞM, d 04877.

Hatt-ı Hümayun Tasnifi, Dosya no:261, Gömlek no:15071.

2. KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi

KKTC Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, KŞS Defter no: 18, s.62, Hüküm: 134, 29 Rebiülevvel 1179.

KŞS, Defter no: 21, s.42, Hüküm: 137, 1200.

KŞS, Defter no: 21, s.13, Hüküm:62, 11Zilkade 1198.

KŞS, Defter no:21, s.33, Hüküm 113, 20 Zilkade 1199.

KŞS, Defter no:21, s.46, Hüküm:150, 14 Receb 1200.

KŞS, Defter no:21, s.50, Hüküm:156, 2 Şaban 1200.

KŞS, Defter no:21, s.50, Hüküm 157.

KŞS, Defter no:21,s.54, Hüküm:163,164, 165, 12 Zilkade 1200.

KŞS, Defterno:21, s.55, Hüküm:166, 12 Zilkade 1200.

B. Kaynak ve Araştırma Eserleri

Afyoncu, Erhan. "Zeamet." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 44 (2013): 162-164.

Ahıskalı, Recep. "Reisülküttab." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 34 (2007): 546-549.

Akyıldız, Ali. "Sarrafılık." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 36 (2009): 163-165.

Akyıldız, Ali ve Yunus Özkaya. "Muhassıl." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 31 (2020): 18-19.

Beydilli, Kemal. "Halil Hamid Paşa." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 15 (1997): 316-318.

Bostan, İbrahim. "Kahve." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 24 (2001): 202-205.

Bölükbaşı, Ömer Faruk. "İstanbul Sarrafları (1691-1835)." *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 15, no. 30 (2014): 19-96. <https://doi.org/10.24058/tki.357>

Büyükyabat, Sema. "18. Yüzyıl Sonunda Akliman Kalesi ve Kalede Bulunan Görevlilerin Maaşı." *The Journal of Academic Social Science Studies* 16, no. 94 (2023): 347-357. <https://doi.org/10.29228/jasss.67280>

Canatar, Mehmet. "Kethüda." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 25 (2022): 332-334.

Çelik, Şenol. "İçel." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 21 (2000): 374-380.

Çevikel, Nuri. *Kıbrıs Eyaleti, Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800)*. Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi, 2000.

Çevikel, Nuri. "Değişim Döneminde Bir Osmanlı Eyaleti: Kıbrıs." Ali Ahmetbeyoğlu ve Erhan Afyoncu tarafından yayına hazırlanan *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi* içinde, 99-120. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı, 2001.

Çevikel, Nuri. *Kıbrıs: Akdeniz'de Bir Osmanlı Adası (1570-1878)*. İstanbul: 47 Numara Yayıncılık, 2006.

Çiçek, Kemal. "Kıbrıs." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 25 (2002): 374-380.

Demiryürek, Mehmet. *Nizam-ı Cedid'den II. Meşrutiyet'e Osmanlı Reform Sürecinde KIBRIS*. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2010.

Demiryürek, Mehmet. "Kıbrıs Şeyh-i Şeb'ası Cafer Bin Abdürrahim'in Not Defteri (XIII. Yüzyıl Sonları XIX. Yüzyıl Başları)." In *8. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, edited by Naciye Doratlı, 1:235-256. Cilt 1. 2012.

Demiryürek, Mehmet. "1 Numaralı Kıbrıs Mukataa Defterine Göre Kıbrıs'ta Mukataa Uygulaması (Mesarya Kazası)." Osman Köse tarafından yayına hazırlanan *Tarih'te Kıbrıs I* içinde, 141-153. İstanbul: Akdeniz Karpaz Üniversitesi, 2017.

Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 1982.

Dinç, Gülsen. "Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs (1800-1839)." Doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Dündar, Recep. "Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)." Doktora tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

DİA, (2002). "Kocabaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (26), İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 140-141.

Emecen, Feridun Mustafa. "Kıbrıs'ta İlk Osmanlı İdari Yapılanması." *Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi*, derleyenler Ali Ahmetbeyoğlu ve Erhan Afyoncu, 47-58. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı, 2001.

Emecen, Feridun Mustafa. "Ağnam Resmi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 1 (1988): 478-479. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Emecen, Feridun Mustafa. "Selim II" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 36 (2009): 414-418. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Erdem, Fatih. *18. Yüzyıl Osmanlı Kıbrıs'ında Muhassıllık İdaresi (H. 1130-1199/M. 1718-1785)*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, 2021. Aydın.

Erdoğan, Mehmet Akif. *Kıbrıs'ta Osmanlılar*. Lefkoşa, KKTC: Galeri Kültür Yayınları, 2008.

Erkal, Mehmet. "Cizye." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 8 (1993): 42-45. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Erkal, Mehmet. "Öşür." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 34 (2007): 97-100. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

- Genç, Mehmet. "İltizam." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 22 (2000): 154-158. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Genç, Mehmet. "Malikane." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 27 (2003): 516-518. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Gökbunar, Ali Rıza. "Celali Ayaklanmalarının Maliye Tarihi Açısından Değerlendirilmesi." *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi* 14, no. 1 (2007): 1-24.
- Halaçoğlu, Yusuf. "Ulak." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 42 (2012): 77-79. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- İnalcık, Halil. "Cizye." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 8 (1993): 45-48. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- İnalcık, Halil. "İspence." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 23 (2001): 177. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- İnalcık, Halil. "Tımar." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 41 (2012): 168-173. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- İnalcık, Halil. "İpek." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 22 (2020): 362-365. Ankara: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- İpşirli, Mehmet. "Beylikçi"; "Bezirgan." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 6 (1992): 78-79; 103-104. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- İpşirli, Mehmet. "Mansıb." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 28 (2003): 4. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- İşbilir, Ömer. "Nüzul." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 33 (2007): 311-312. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Kallek, Cengiz. "Süftece." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 38 (2010): 19-21. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı. "Karakulak." İçinde *Kubbealtı Lugatı*. Erişim tarihi: 10.02.2024. <http://lugatim.com/s/KARAKULAK>
- Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı. "Nakibüleşraf." İçinde *Kubbealtı Lugatı*. Erişim tarihi: 10.02.2024. <http://lugatim.com/s/nakibulesraf>
- Merçil, Erdoğan. "Hazinedar." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 17 (1998): 141-143. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Mert, Özcan. "Ayan." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 4 (1991): 195-198. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı. "Niyabet." İçinde *Kubbealtı Lugatı*. Erişim tarihi: 10.02.2024. <http://lugatim.com/s/niyabet>

- Orhonlu, Cengiz. "Osmanlı Türklerinin Kıbrıs Adasına Yerleşmesi (1570-1580)." *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969), Türk Heyeti Tebliğleri*, 91-97. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1971.
- Orhonlu, Cengiz, ve Nejat Göyünç. "Has." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 16 (1997): 268-270. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Özcan, Abdülkadir. "Eşkinici." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 11 (1995): 469-471. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Özkuş, Ali Efdal. *Kıbrıs'ta Osmanlı İzleri*. Lefkoşa, KKTC: Kıbrıs Türk Yazarlar Birliği Yayınları, 2014.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Pamuk, Şevket. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Reis, Piri. *Kitâb-ı Bahriyye-Denizcilik Kitabı*. Hazırlayan: Yavuz Senemoğlu. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1973.
- Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı. "Ruznamçe." İçinde *Kubbealtı Lugatı*. Erişim tarihi: 10.02.2024. <http://lugatim.com/s/ruznamçe>.
- Sahillioğlu, Halil. "Akçe." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 2 (1989): 224-227. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Sahillioğlu, Halil. "Avarız." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 4 (1991): 108-109. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Sami, Şemsettin. *Kamus-ı Türki*. Edited by Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, and Ebul Faruk Önal. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2011.
- Sarıcaoğlu, Fikret. "Darendeli Mehmed Paşa." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 28 (2003): 505-507. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Sarıcaoğlu, Fikret. "İzzet Mehmet Paşa." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 23 (2001): 557-558. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Sertoğlu, Mithat. "Kıbrıs'ın Fethi." *Hayat Tarih Mecmuası* 2, no. 10 (1974): 7-16.
- Tabakoğlu, Ahmet. "İmdadiyye." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 22 (2000): 221-222. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Caize." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 7 (1993): 28-29. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

EK-2. Ek iki açıklaması

TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi, Bab-ı Defteri, Başmuhasebe Kalemi Defterleri, Defter no: D.B.ŞM. d.04877, s.4.

Hüve

Bin yüz doksan üç senesi mah-ı Cemaziyelâhîrinin dördüncü günü (M.19 Haziran 1779) Kıbrıs has-ı iltizamı uhdemize tevfiz olunup kaftan hil'at ilbas buyurulmuştur. Fi 4 Cemaziyelâhîr, Sene 1193.

Bin yüz doksan dört senesinin Kıbrıs has bedel-i iltizamı beyanındadır. Sene 1194.

Mal-ı has-ı Kıbrıs – 100.000 kuruş

Boğça bahâ - 25.000 kuruş

Cizye bahâ - 25.000 kuruş

150.000 kuruş

Vech-i tahrir-i hurûf oldur ki

Havâs-ı hazreti sadr-ı âliden Kıbrıs hası işbu bin yüz doksan dört senesi Muharremi ibtidâsından Zilhiccesi nihâyetine gelince bir sene-i kâmile zabt eylemek üzere uhdeyi âcizaneme ihâle ve yüzbin kuruş ve boğça bahâ yirmi beş bin kuruş ve cizye bahâ yirmi beş bin kuruş, cem'an yüz elli bin kuruş bedel ile iltizam eylediğim ecilden zikr olunan yirmi beş bin boğça bahâ ve yirmi beş bin kuruş cizye bahâ cem'an elli bin kuruşu zaman-ı zabtım olan mah-ı Muharrem'de edâ ile ve yüz bin kuruş mal-ı has dahi doksan dört senesi Saferinin selhinden dört taksit ile seneyi mezkûre selhinde tekmilen hazine-i veliyyü'n-naime teslim eylemek üzere vâcibü'l edâ lazımu'l iktizâ deynim olduğunu nâtık iş bu memhur tahvil verildi.

Câize-i Has-ı Kıbrıs - 47.500 kuruş

İlbas hil'atde teslim-i mu'tad olan - 23.750 kuruş

23.750 kuruş

Vech-i tahrir-i hurûf oldur ki

Havas-ı hazret-i sadr-ı âlileri Kıbrıs hası işbu bin yüz doksan dört senesi Muharremi guresinden Zilhiccesi gayetine değin bir sene-i kâmile zabt eylemek üzere diğer temessükte zikr olunan vakitte defaten edâ edeceğim boğça bahâ ve cizye bahâ elli bin ve mal-ı has olup dört taksit ile edâ olunacak yüz bin kuruş cem'an yüz elli bin kuruştan başka ancak câize olmak üzere i'ta edeceğim kırk yedi bin beş yüz kuruşun peşin yirmi üç bin yedi yüz elli kuruşu teslim-

EK-2 Ek iki açıklaması(devam)

i hazine-i evliya-yı naimiye edüb ma'dası olan yirmi üç bin yedi yüz elli kuruşu dahi iş bu bin yüz doksan üç senesi gurre-i Zilhiccesinden yine hazine-i veliyyü'n-naime edâ ve teslim eylemek üzere vacibü'l edâ lazımlı' iktizâ deynim olduğunu natık iş bu memhur tahvil verildi.

Doksan yedi senesine mahsuben sadr-ı sâbık İzzet Mehmed Paşa'nın vakt-i sadaretinden berü Kıbrıs muhassıllığı tevcih olunduk da verilen câizelerin sâbıkı ve zammı beyan olunur.
Kuruş

Kadîm verilen câize-i sadr-ıâli bu miktardır.	47.500
Darendelinin vakt-i sadâretlerinde zam olunan câize.	<u>15.000</u>
	62.500
İzzet Mehmed Paşa'nın vakt-i sadâretlerinde zam olunan câize.	9.500
İzzet Paşa'nın vakt-i vezâretinde hazinedar sadr-ıâli câizesine	<u>3.000</u>
zam olup müşarünileyhin hazinesine teslim.	75.000
Müşarünileyh işbu yetmiş beş bin kuruşun iki taksit ile edâsına bir kıta tahvil almıştır.	

